Naturstyrelsen

Høringsnotat

Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale

November 2026

Udgiver:

Naturstyrelsen

Gjøddinggård, Førstballevej 2

7183 Randbøl

Må citeres med kildehenvisning

Indholdsfortegnelse

Indledning og baggrund **4**

Høringsnotat for Naturnationalpark Ulvshale **6**

1. Biodiversitet, flora og fauna 6

1.1 Biodiversitet og biodiversitetsfremmende tiltag 6

1.2 Overvågning og baseline 13

1.3 Den vilde fauna 15

1.4 Ressourcer i naturnationalparken 16

1.5 Store planteædende pattedyr og dyrevelfærd 17

2. Geografisk afgrænsning og hegnslinje 20

2.1 Hegn 20

2.2 Stier, veje, indgange og låger 22

2.3 Sammenbinding af naturnationalparken på tværs af Ulvshalevej samt trafik og sikkerhed 25

3. Friluftsliv og menneskers sundhed 28

3.1 Friluftsliv og -faciliteter 28

3.2 Adgangsmuligheder 31

3.3 Jagt og fiskeri 33

3.4 Friluftsliv og færdsel blandt store planteædende pattedyr 34

3.5 Turisme 36

4. Høringsproces og offentlig inddragelse 36

5. Andre bemærkninger 39

5.1 Kommentarer til lovgivning 39

5.2 Økonomi 41

5.3 Klima 41

5.4 Risiko for oversvømmelse 42

5.5 Andet 44

Høringens indflydelse på projektbeskrivelse og forvaltningsplan 46

Indledning og baggrund

Af regeringsgrundlaget Ansvar for Danmark af 20. december 2022 fremgik det bl.a., at de 15 besluttede naturnationalparker skal gennemføres. I marts 2022 offentliggjorde den daværende regering sammen med aftalepartierne bag Natur- og Biodiversitetspakken beslutningen om, hvor 10 naturnationalparker skulle placeres. Det drejer sig om:

- Læsø Klitplantage (Læsø Kommune)
- Hanstholm i Thy (Thisted Kommune)
- Husby Klitplantage i Vestjylland (Holstebro Kommune)
- Kompedal i Midtjylland (Silkeborg Kommune)
- Mols Bjerge i Djursland (Syddjurs Kommune)
- Harrild i Midtjylland (Ikast-Brande Kommune og Herning Kommune)
- Draved i Sønderjylland (Tønder Kommune)
- Hellebæk i Nordsjælland (Helsingør Kommune)
- Bidstrupskovene på Midtsjælland (Lejre Kommune)
- Ulvshale på Møn (Vordingborg Kommune)

Fra den politiske beslutning til der kan etableres en konkret naturnationalpark, skal Naturstyrelsen udarbejde en projektbeskrivelse og en forvaltningsplan i henhold til naturbeskyttelseslovens kapitel 8a om naturnationalparker[1].

Som led i arbejdet med naturnationalparkerne er der nedsat en national videnskabelig arbejdsgruppe og en national arbejdsgruppe for interessenter, ligesom der for hver naturnationalpark blev oprettet en lokal projektgruppe, som i maj 2024 blev erstattet af en bestyrelse. Input fra de to nationale arbejdsgrupper og den lokale bestyrelse er blevet inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af Naturstyrelsens faglige oplæg til projektbeskrivelse og forvaltningsplan, som har været sendt i offentlig høring (find dokumentet her: https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/naturnationalparker/naturnationalpark-ulvshale).

I høringsperioden indkom i alt 49 høringssvar til projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen for Naturnationalpark Ulvshale.

I det følgende afsnit findes en tematisk gennemgang af de indkomne høringssvar. Alle høringssvar kan også ses i deres originale form på Naturstyrelsens hjemmeside.[2] I dette dokument opsummeres høringssvarene og kommenteres af Naturstyrelsen.

[1] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

[2] https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/naturnationalparker/naturnationalpark-ulvshale

I det sidste afsnit opsummeres høringens indflydelse på projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen for Naturnationalpark Ulvshale.

Høringsnotat for Naturnational-park Ulvshale

1. Biodiversitet, flora og fauna

1.1 Biodiversitet og biodiversitetsfremmende tiltag

1.1.1 Generelt

I flere høringssvar udtrykkes en positiv holdning og støtte til etableringen af større sammenhængende naturområder og de planlagte tiltag med gavnlige effekter for natur og biodiversitet.

I en række høringssvar bliver der stillet spørgsmålstegn ved evidensen og forskningen bag rewilding og brugen af store græssende dyr til helårsgræsning som middel til forøgelse og styrkelse af biodiversiteten i området. Der sættes spørgsmålstegn ved betydningen af store planteædende pattedyr i den oprindelige vilde natur. Enkelte foreslår sommergræsning alene på de arealer, der græsses i dag.

I en række høringssvar beskrives det som en udfordring, at naturplejen i naturnationalparken primært skal ske gennem græsning. Det angives, at naturpleje med græsning alene er utilstrækkeligt for at bekæmpe genvækst af uønskede arter, og behov for fortsat målrettet naturpleje påpeges.

Yderligere bliver der i få høringssvar udtrykt modstand imod indførelse af urørt skov, herunder veteranisering, da det ikke menes, at denne forvaltningstype vil medvirke til øget biodiversitet. I stedet ønskes i nogle få svar naturnær skovdrift.

Der angives i visse høringssvar en bekymring for forringelse af den nuværende natur bl.a. pga. bekymring for overgræsning, næringstilførsel i sårbar natur, samt at veteranisering af træer og fjernelse af oversøiske træarter vil mindske naturværdien eller er unødvendig.

Nogle høringssvar sætter spørgsmålstegn ved nødvendigheden af, at naturnationalparken består af ét stort sammenhængende areal og foreslår mindre mosaikker af naturarealer som et godt alternativ

I et høringssvar påpeges det, at der i projektbeskrivelsen ikke er angivet et belæg for, at udsætning af reproducerende dyr vil have en gavnlig effekt på biodiversiteten.

1.1.2 Naturstyrelsens kommentar

I forbindelse med valget af helårsgræsning med store planteædende pattedyr, benytter Naturstyrelsen sig af rådgivning og anbefalinger fra forskning af nationalt og internationalt anerkendte kilder. Herunder bl.a. ekspertudtalelsen

Genopretning af biodiversitet og økosystemer fra det danske IPBES-kontor[3]. I denne ekspertudtalelse understreges de oprindelige store planteæderes økosystemfunktion for biodiversiteten via græsning og andre forstyrrelser, samt at disse dyr er uddøde eller forsvundet fra naturen i Danmark. Tætheden af vilde planteædere ligger bl.a. derfor i Danmark i dag under de naturlige tætheder. Der ligger hermed et genopretningsperspektiv bag etableringen af helårsgræsning, som i sammenhæng med urørt skov og naturlig hydrologi vil sikre de naturlige processer og udgøre den bedste tilnærmelse af de oprindelige, naturlige forhold i Danmark.

Naturstyrelsen samarbejder desuden med en videnskabelig arbejdsgruppe bestående af deltagere fra bl.a. Aarhus Universitet, Københavns Universitet samt Det Dyreetiske Råd. Denne arbejdsgruppe yder en målrettet rådgivning, som Naturstyrelsen inddrager som videnskabeligt grundlag for retningslinjerne i etablering og forvaltning af naturnationalparkerne.

Forvaltningen af skovarealerne som urørt skov indebærer bl.a., at disse arealer inddrages i græsningsområdet, at der foretages veteranisering, og at oversøiske træarter udtages. Tiltagene har baggrund i ekspertanbefalinger vedr. biodiversitet i skov. Bemærk, at den forstmæssige udnyttelse af Ulvshaleskoven stort set ophørte med fredningen i 1929. Efter statens overtagelse i 1987 blev skoven officielt urørt skov i hhv. 1994 og 2000. Skoven har altså ikke haft forstmæssig betydning i næsten 100 år. Indførsel af naturnær skovdrift, som ønskes i et par høringssvar, ville altså bryde med den hidtidige forvaltning. Eksperterne anbefaler etablering af store, sammenhængende og varierede græsningsområder, der med fordel både kan omfatte arealer, der er udlagt til urørt skov samt vådområder og andre lysåbne naturtyper[4]. Behovet for veteranisering er begrænset i Ulvshaleskoven, da der i forvejen er en god aldersspredning på træerne. Veteranisering benyttes derfor primært som et værktøj til at skabe mere lys, især omkring vintereg og stilkeg. Det vil primært være træarter som ædelgran, bøg og ær, der bliver veteraniseret. Det fremgår af lovforslaget om naturnationalparker[5], at hensigten er, at naturen så vidt muligt skal kunne udvikle sig på egne præmisser, og det forventes, at den løbende pleje af lysåbne naturarealer primært vil ske ved udsætning af helårsgræssende dyr i større naturområder. Der kan dog efter en konkret vurdering iværksættes supplerende tiltag såsom fjernelse af opvækst af træer og buske, hvis opretholdelse af væsentlige naturværdier taler for det – dvs. særligt overholdelse af habitatdirektivet og naturbeskyttelsesloven.

---

[3] Anders Barfod, Hans Henrik Bruun, Preben Clausen, Lars Dinesen, Sara Egemose, Rasmus Ejrnæs, Camilla Fløjgaard, Jacob Heilmann-Clausen, Theis Kragh, Anders Højgård Petersen, Carsten Rahbek, Eva Roth, Karsten Raulund-Rasmussen, Jesper Sølver Schou, Jens-Christian Svenning & Martin Søndergaard (2020). Genopretning af biodiversitet og økosystemer i Danmark. Det danske IPBES-samarbejde: Aarhus, København, Roskilde og Syddansk Universitet samt DTU Aqua. https://www.ipbes.dk/wp-content/uploads/2020/06/Genopretning_ekspertudtalelse_22-Juni-2.pdf

[4] *Anbefalinger vedrørende omstilling og forvaltning af skov til biodiversitetsformål" (Møller et al., 2018)*

[5] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

I afsnit 3.7.7 i *Udkastet til projektbeskrivelser og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale* fremgår følgende beskrivelse af tiltag ved uønsket tilgroning af den lysåbne natur:

"Med den hidtidige forvaltning er det blevet forsøgt at imødegå tilgroningen af lysåbne naturtyper ved at justere på græsningstryk og valg af græsningsdyr samt ved periodisk manuel og maskinel fjernelse af opvæksten. Introduktion af helårsgræssende geder og evt. målrettet afgræsning med geder i flytbare folde er nye tiltag, der skal ses i dette lys. Der vil fortsat være mulighed for fjernelse af opvækst, hvis græsningen viser sig ikke at være tilstrækkelig for at sikre overholdelse af habitatdirektivets bestemmelser."

Overgræsning og næringstilførsel forekommer hovedsageligt ved sommergræsning og ved næringstilførsel i form af fodring på arealerne. I naturnationalparkerne ønskes en dyretæthed, hvor dyrene året rundt kan finde al deres føde som udgangspunkt uden støttefodring. At næring flyttes rundt på arealet af de store græssende dyr udgør en ønskelig naturlig dynamik. Med et naturligt ekstensivt græsningstryk vurderes de store dyr at kunne trives og skabe variation og levesteder til et alsidigt dyre- og planteliv. Udviklingen i naturnationalparken vil løbende blive overvåget jf. afsnit 1.2. og kan danne baggrund for ændringer i forvaltningen.

Store sammenhængende og varierede naturarealer med gode muligheder for varieret føde samt ly, læ og tørt leje er nødvendige for at kunne sikre, at de store planteædende pattedyr kan udøve deres økosystemfunktioner med minimale behov for menneskelige indgreb. Ét stort selvforvaltende sammenhængende naturareal er desuden mere robust bl.a. overfor påvirkninger fra nuværende og fremtidige klimaforandringer[6]. Der henvises til Naturstyrelsens kommentar i afsnit 2.1.2 for yderligere begrundelse for vigtigheden af store sammenhængende områder.

Vedr. de reproducerende dyrs betydning for biodiversiteten henvises til Naturstyrelsens kommentarer i afsnit 1.5.2. Valget af reproducerende dyr er en anbefaling Naturstyrelsen kontinuerligt har modtaget fra den videnskabelige arbejdsgruppe, som rådgiver Naturstyrelsen om arbejdet med naturnationalparker.

1.1.3 Lokalt

I et høringssvar udtrykkes der tilfredshed med den eksisterende naturforvaltning i området.

I andre høringssvar udtrykkes betænkelighed ved uhensigtsmæssige konsekvenser af græssende dyr, fx ift. fredninger, Natura-2000 forpligtigelser, nedbidning af fx den sjældne tarmvridrøn, ødelæggelse af klitnatur mv. Desuden

[6] Svenning, J-C., Fløjgaard, C., Sandom, C. & Ejrnæs, R. 2012. Plads til vild natur i Danmark i 2020. Om behovet for store sammenhængende naturområder. I Meltofte, H. 2012 (red.). Danmarks natur frem mod 2020 – om at stoppe tabet af biologisk mangfoldighed. Det Grønne Kontaktudvalg. https://www.e-pages.dk/ku/576/

er der i nogle høringssvar udtrykt utilfredshed med fældninger og tilgroning. I nedenstående afsnit er høringssvarene grupperet og beskrevet.

Høringssvar ang. græsning og påvirkning af naturtyper og arter

I flere høringssvar udtrykkes der bekymring for, at habitatnaturtypen grå/grøn klit ved Mågenakken i den nordlige del af naturnationalparken ødelægges af tramp fra heste og kvæg. I dag er der frahegnet et mindre område med lavdomineret vegetation. I et høringssvar ønskes dette område fortsat frahegnet, hvis græsning opretholdes.

I et høringssvar udtrykkes bekymring for, at vintergræsning i samme fold, hvor der både findes enge og hedevegetation, vil betyde øget gødningspåvirkning af arealerne med hede.

I et høringssvar udtrykkes bekymring for, at de næringsfattige søer opstået ved flintegravning, hvor der i nogle er forekomster af læge-igle, eutrofieres, når kvæg og heste benytter hullerne som drikkevand. Ligeledes udtrykkes der bekymring for, at de renvandede søer på heden vil eutrofieres med negative konsekvenser for den nuværende flora. I et høringssvar udtrykkes bekymring for, at græsning vil påvirke de mange rødlistede arter negativt. Ligeledes udtrykkes der bekymring for, at en lang række af plantearters forskellige levesteder også vil tage skade af helårsgræsning,

I flere høringssvar udtrykkes bekymring for, at den sjældne træart tarmvridrøn bliver bidt ned, når dyrene får adgang til skoven. Især er der bekymringer ift. geder, der er browsere og effektive buskryddere. Tarmvridrøn forynges særligt ved rodskud, og det frygtes, at de små skud vil blive spist.

Høringssvar ang. fredning, vildtreservat og EU-direktiver

I flere høringssvar påpeges det, at den foreslåede forvaltning på Ulvshale er i modstrid med fredningerne på Ulvshale, fx nævnes græsning i skoven.

I særligt ét høringssvar udtrykkes der bekymring for, at den fremtidige forvaltning af Ulvshale vil betyde forringelse af den nuværende biodiversitet på Ulvshale, herunder gøre skade på truede arter og skade på de mange forskellige habitatnaturtyper, som er karakteristisk for Ulvshale.

I særligt ét høringssvar udtrykkes der med begrundelse i fuglebeskyttelsesdirektivet og habitatdirektivet bekymring for, at intensiv helårsgræsning vil svække ynglefugles ynglesucces på engene. I dette høringssvar anbefales det desuden at indarbejde forbud mod sejlads i de tilknyttede havområder.

Høringssvar ang. fældninger og tilgroning

Flere høringssvar peger på, at bævreasp-bevoksningen i den nordøstligste ende ved Mågenakken breder sig voldsomt og truer de lysåbne naturtyper.

I flere høringssvar stilles der spørgsmål ved, om den foreslåede forvaltning vil forhindre tilgroning af heden med primært vortebirk.

I et høringssvar påpeges, at kraftig reduktion af granbevoksninger vil fjerne redesteder, og at plantearter som orkideer risikerer at forsvinde. I et høringssvar ønskes skovfyr bevaret i Ulvshaleskoven.

I et enkelt høringssvar foreslås det at udvide området til veteranisering i Ulvshaleskoven for at sikre en stabil tilstand for skovnaturtyperne ege-blandskov og vinteregeskov. Det påpeges, at disse skovnaturtyper er truet af skygge fra store bøgetræer.

I et høringssvar ønskes, at skovens tæthed langs Ulvshalevej ud mod Nyord bevares, så mødet med Nyords enge bevares kontrastfyldt

Øvrige emner ift. biodiversitet

I et høringssvar anbefales Naturstyrelsen at tage hensyn til de mange arter af lav, når der lysstilles omkring gamle ege. Det anbefales, at lysstillingen ikke bliver for abrupt, men at man benytter f.eks. ringning, så mikroklimaet gradvis ændres.

1.1.4 Naturstyrelsens kommentar

Den foreslåede græsning med heste, kvæg og geder er ekstensiv, og antallet af dyr er tilpasset fødegrundlaget i området. Generelt vurderer Naturstyrelsen, at græsningen vil imødegå de udfordringer, der tilkendegives i en række høringssvar. Der er i henhold til udkast til projektbeskrivelse og forvaltningsplan stadig mulighed for i særlige tilfælde at fjerne opvækst, hvis græsning viser sig utilstrækkelig.

Kommentarer ang. græsning og påvirkning af naturtyper og arter

Frem til 2024 har de nordlige enge været bortforpagtet, og Naturstyrelsen har observeret en overgræsning i området. Fra 2024 er det Naturstyrelsens egne dyr, der står for afgræsningen, og antallet af dyr er væsentligt reduceret. Allerede i 2025 er der observeret en forbedret vegetationsstruktur med den ekstensive græsning. Når Ulvshale bliver naturnationalpark, fortsættes den ekstensive græsning. Derfor forventer Naturstyrelsen, at klitnaturen ikke forringes ift. den tilgroning, der ville ske, hvis området ikke græsses. Der vil dog blive holdt øje med udviklingen.

Ekstensiv helårsgræsning over store arealer resulterer blandt mange andre ting i en vis omfordeling af næringsstoffer. Generelt er det en ønsket effekt, da det bidrager til øget strukturel variation, og generelt falder risikoen for belastning af sårbare naturtyper med næringsstoffer sammenlignet med et mere opdelt græsningsregime, hvor dyrene er tvunget til at opholde sig på mindre arealer, som det har været hidtil.

Klitlandskabet på den nordlige del af Ulvshale er udviklet ovenpå betydelige stenstrandvolde. En 1500 m lang strandvold lige nord for de åbne enge blev i 1950'erne og 1960'erne gravet væk, og der har siden været en fugtig lavning med forekomst af en række sjældne plantearter og et område med oprenset sand, som længe har været helt domineret af laver. Der sker en langsom tilgroning af den meget næringsfattige natur, bl.a. forårsaget af kvælstofafsætning

fra luften over naturtypens tålegrænse, men i en periode med lokal overgræsning på engene skete der samtidig en tydelig omfordeling af næringsstoffer fra engene til den grå klit. En mindre lokal frahegning blev derfor etableret for at beskytte den sårbare natur. Med etablering af ekstensiv græsning over et langt større område bortfalder behovet for den lille lokale frahegning.

Det er korrekt, at der i området findes en række næringsfattige vandhuller i de gamle flinteskær. De græssende dyr har adgang til drikkevand i vandkar, men de søger også til vandhullerne, hvilket bidrager til at holde brinkerne afgræssede og til at sikre vandhullerne som lysåbne levesteder. Der har tidligere været eksempler på uønsket eutrofiering af enkelte vandhuller i mindre græsningsfolde. Med ekstensiv afgræsning i et stort område, hvor dyrene også har adgang til lavvandede kystpartier, vurderes det, at risikoen er væsentlig reduceret. På grund af tilgroning med dunhammer mv. er nogle af de oprindelige ynglevandhuller for bl.a. stor kærguldsmed ikke længere egnede som sådan. Forvaltningsplanen rummer mulighed for at oprense vandhullerne, men Naturstyrelsen er enig i, at det med fordel kan præciseres i forvaltningsplanen, at der efter behov kan jævnes brinker, så de græssende dyr kan få adgang til disse. Endvidere kan det med fordel tilføjes i forvaltningsplanen, at det på sigt kan blive nødvendigt i begrænset omfang at etablere nye vandhuller, for at værne om de specielle habitatnaturtyper, der er opstået efter flintegravningen med dertilhørende sjældne vandlevende insekter. Hvis det viser sig nødvendigt, forventes det at kræve ny selvstændig myndighedsbehandling.

I forhold til de mange dyre- og plantearter, der er bekymring for i særligt ét høringssvar, har nogle af de nævnte arter en stabil forekomst på Ulvshale, mens andre arter er sjældne eller forsvundet. De nævnte arter har ret forskellige levestedskrav. Mange af de sårbare arter er lavtvoksende og lyskrævende, og den væsentligste grund til deres tilbagegang skyldes tilgroning som følge af reduceret eller manglende græsning gennem en længere periode. Forvaltningen i naturnationalparken ventes at bedre levestedsforholdene for flere af disse arter.

Ang. tarmvridrøn så findes Danmarks største bestand af arten i Ulvshaleskoven. Ved en videnskabelig undersøgelse omkring årtusindeskiftet blev bestanden opgjort til ca. 200 individer. Senere kortlægninger og optællinger betyder, at Naturstyrelsen har registreret, hvor arten er. Efter den vestlige del af skoven i 2018 blev en del af græsningsfolden med heste og kvæg, har der ikke været observeret en forskel i forekomsten af tarmvridrøn indenfor og udenfor folden. Naturstyrelsen er opmærksomme på, at især geder kan nedbide små tarmvridrøn og vil holde øje med, i hvilket omfang det måtte ske. Hvis der registreres udfordringer med bidskader på tarmvridrøn, kan der lægges kroner fra andre træer omkring tarmvridrønnen, enkelttræer kan frahegnes eller gederne kan fjernes fra skoven og benyttes som spotplejere på arealer, hvor deres browseregenskaber er vigtige. Jf. projektbeskrivelsens afsnit om geder i kapitel 3.2.

Høringssvar ang. fredning, vildtreservat og EU-direktiver

Ulvshale er karakteriseret ved et usædvanligt stort antal habitatnaturtyper. Der er i projektbeskrivelse og forvaltningsplan lagt stor vægt på at tilgodese bevaringsstatus for naturtyperne, der for fleres vedkommende er sjældne i den kontinentale biogeografiske region. Der findes stadig enkelte naturtyper f.eks. "urtebræmmer", der ikke er nationalt kortlagt. Men det vurderes at være uden betydning ift. sikring af biodiversiteten.

Ang. fredningerne på Ulvshale, så er størstedelen af naturnationalparken omfattet af fredninger. Den første fredning blev realiseret i 1929 og omfattede den vestligste del af Ulvshaleskoven. Senere kendelser blev afsagt i 1947, 1972, 1974, 1975 og 1980 og inddrog nu også de nordlige enge og dele af de sydlige enge, samt et skovstykke mere mod øst og de kystnære arealer mod vest. Kendelsen fra 1980 omfattede også de sydvestlige strandenge (Horsnæs), som dog ikke er en del af naturnationalparken. Den første fredning fra 1929 havde især til formål at stoppe råstofindvinding (af kugleflint), men græsning med tamdyr blev også forbudt.

I 2016 blev fredning af Ulvshaleskoven fra 1929 revideret. På baggrund af revisionen blev det muligt at indføre skovgræsning. Siden 2018 har der været skovgræsning i den vestligste del af skoven. Det er dermed ikke imod fredningen af skoven at have græssende dyr. Den østligste del af skoven er ikke fredet Et mindre område mellem fredningen fra 1929 og den ikke fredede del af skoven er omfattet af en fredning fra 1947. Denne blev ikke medtaget i revision af fredningen i 2016. I dette område er det formentlig nødvendigt at søge dispensation fra 1947-fredningen for at etablere skovgræsning. Konkrete indsatser i projektbeskrivelsen vil blive vurderet ift. fredningsdeklaration for de pågældende matrikler.

Ang. bekymringen for at intensiv helårsgræsning vil svække fuglenes ynglesucces på engene, er det vigtigt at påpege, at der er tale om ekstensiv helårsgræsning. Det er korrekt, at der siden 1990'erne har været en nedgang i antallet af ynglende kystfugle. En nedgang, der også er observeret på den nærliggende ø Nyords strandenge. Der er mange faktorer, som har indflydelse på fuglenes ynglesucces. Det forventes dog, at den ekstensive græsning ikke vil påvirke ynglesuccesen negativt. DOF (Dansk Ornitologisk Forening) Storstrøm laver en årlig opgørelse af ynglende kystfugle for Naturstyrelsen Storstrøm. Det er et samarbejde, som Naturstyrelsen forventer vil fortsætte.

Sejlads og færdsel i det marine område mod nordvest, vest og syd for naturnationalparken reguleres af reservatbestemmelserne for vildtreservatet Ulvshale-Nyord. De marine områder indgår ikke i naturnationalparken.

I øvrigt henvises til afsnit 5.1 ift. kommentarer til lovgivningen generelt.

Kommentarer ang. fældninger og tilgroning

Store dele af den lysåbne natur på Ulvshale har været under nettotilgroning i en længere periode og er det stadig. Derved er der opstået en udfordring i forhold til bevaringsstatus for flere lysåbne habitatnaturtyper og levesteder for

varmekrævende insektarter. Særligt tilgroning med vortebirk, men også bævreasp og rødel kan udgøre et problem, fordi de ofte fravælges af græssende dyr. Det er hjemmehørende arter, og de er vigtige for biodiversiteten, men det er nødvendigt at følge udviklingen i forhold til de særlige beskyttelseshensyn til habitatnaturtyper og arter. Introduktion af helårsgræssende geder i græsningsregimet skal ses i denne sammenhæng. Naturstyrelsen vil følge udviklingen og vil fortsat have mulighed for supplerende forvaltningstiltag i særlige tilfælde.

Der er ikke planlagt kraftig fældning af granbevoksninger på Ulvshale. Naturstyrelsen ønsker at bevare skovfyr, da det er en hjemmehørende art. Den er med til at give skoven variation og er levested for en lang række arter.

Naturstyrelsen er enig i, at området i Ulvshaleskoven, hvor der ønskes veteranisering, med fordel kan udvides for at tilgodese skovnaturtyperne ege-blandskov og vinteregeskov.

Ang. skovens tæthed langs Ulvshalevej, gøres opmærksom på, at de sidste ca. 700 m inden Nyordbroen er privatejede.

Kommentarer ang. øvrige emner

Ang. lysstilling omkring ege er Naturstyrelsen enig i, at det skal ske gradvis f.eks. ved ringning af skyggende træer.

1.2 Overvågning og baseline

1.2.1 Generelt og lokalt

I en række høringssvar understreges vigtigheden af baselineregistrering og overvågning af udviklingen i naturnationalparken både ift. biodiversitet, græsningstryk, dyrevelfærd og friluftsliv. I et enkelt høringssvar ang. friluftsliv tilkendegives, at det ikke er nok kun at registrere antal besøgende, det er også vigtigt at få indblik i aktivitetstyper.

Et høringssvar udtrykker mistillid til overvågningen, herunder undren over, at Naturstyrelsen/Miljøministeriet ikke etablerer kontrolfelter uden for naturnationalparkerne til monitering og sammenligning udviklingen i biodiversiteten.

I et høringssvar ønskes, at overvågningen af områdets udvikling i biodiversitet foregår på artsniveau med fokus på arter som er særlige for området.

1.2.2 Naturstyrelsens kommentar

I afsnit 4.9 i *Udkastet til projektbeskrivelser og forvaltningsplan for naturnationalpark Ulvshale* beskrives principper for overvågning. Det fremgår bl.a. at:

Udviklingen i natur, friluftsliv og turisme, fredet eller beskyttet kulturarv samt dyrevelfærdsmæssige forhold i Naturnationalpark Ulvshale vil løbende blive overvåget og vurderet. Hvert 4. - 6. år vil der blive udarbejdet en redegørelse for udviklingen i naturnationalparken, der vil være baseret på bl.a. oplysninger

hidrørende fra den løbende overvågning, hvilket fremgår af lovbemærkningerne til lovforslag om etablering af naturnationalparker[7]. Offentligheden og berørte myndigheder vil blive inddraget i forbindelse med udarbejdelsen af redegørelsen i det omfang, Naturstyrelsen skønner det relevant. Redegørelsen vil blive drøftet med den lokale bestyrelse inden den sendes til miljøministeren.

Overvågning af biodiversitet

Naturstyrelsen har sammen med Aarhus Universitet og Københavns Universitet igangsat udviklingen af et overvågningsprogram for biodiversitet, med det formål systematisk at indsamle data for alle naturnationalparkerne. Data i overvågningsprogrammet indsamles manuelt af eksperter samt ved brug af mere automatiserede metoder.

Formålet med overvågningsprogrammet er, at dokumentere biodiversitetens tilstand og udvikling i naturnationalparkerne. Herved vil Naturstyrelsen på lang sigt kunne afrapportere, hvordan biodiversiteten responderer på forvaltning ved etablering af naturnationalparkerne.

I naturnationalparkerne arbejdes der med en langsigtet tilgang og på en stor geografisk skala. Derfor skal kortsigtede ændringer og lokale variationer altid ses i en bredere sammenhæng. Overvågningen er med til at sikre at naturens langsomme og komplekse forandringer over tid kan dokumenteres.

Udviklingen af naturen, vil i hver enkelt naturnationalpark blive fulgt gennem en overvågning af vegetationen (arter og struktur). Parametre, der indgår i overvågningen, er f.eks. vegetationsstrukturer, græsningsindikatorer f.eks. bid, tråd og lort og registreringer af plantearter i permanente prøvefelter. Understøttelse af økosystemernes naturlige processer er en vigtig del af naturnationalparkernes formål. Overvågningsprogrammet er derfor designet til at opfange ændringer i de økologiske forhold og udviklingen af levesteder for arter.

Herudover vil der blive taget højde for, hvilke arter, det kan være særligt relevant at overvåge separat. Der igangsættes derfor en screening af rødlistede arter (rødliste kategorierne EN, CR, RE) registreret i hver naturnationalpark, hvorpå udvalgte arter eftersøges i felten. På baggrund af denne opdaterede lokale viden udvælges en eller flere specifikke arter til fremadrettet overvågning.

Nogle habitatnaturtyper og nogle arter, der findes indenfor Naturnationalpark Ulvshale indgår i NOVANA-overvågningsprogrammet. Derved bidrager dette til overvågningen af biodiversitet i området

Et kontrolfelt er et område i naturen, der frahegnes, så det ikke bliver græsset eller omfattet af andre forvaltningstiltag. Kontrolfelter kan have en god funktion ift. formidling og demonstration. Med de indgår ikke i det overvågnings-

[7] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

program, som Universiteterne har udarbejdet. Hovedparten af f Naturstyrelses arealer forvaltes ikke som naturnationalparker og kan derfor bidrage som sammenligningsgrundlag.

Friluftsliv

Vedr. friluftsliv vil der blive gennemført såvel kvantitative som kvalitative undersøgelser af borgernes brug af naturnationalparkerne. Der vil f.eks. blive opsat tællere til registrering af antal besøgende for at belyse benyttelsen af arealet. Udover tællerne registrerer Naturstyrelsen løbende alle tilladelseskrævende ansøgninger om aktiviteter, herunder om der meddeles afslag eller tilladelse. Overvågningen vil blive søgt tilrettelagt, så den kan give et billede af udviklingen af anvendelsen af arealerne før og efter etableringen af naturnationalparkerne. Graden af overvågning vil kunne variere mellem de enkelte naturnationalparker, men vil blive søgt tilrettelagt, så der samlet set opnås et billede af udviklingen i både naturnationalparker med intensiv og mindre intensiv benyttelse, højt og lavt hegn mv.

Øvrig overvågning

Der vil også blive foretaget basisregistrering og løbende overvågning af fortidsminder og dyrevelfærd, som beskrevet i udkastet til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Ulvshale.

1.3 Den vilde fauna

1.3.1 Generelt og lokalt

I nogle høringssvar er afsenderne skeptiske ift., om den vilde faunas frie bevægelighed ind og ud af naturnationalparken kan opretholdes ved etablering af hegn. Et høringssvar udtrykker bekymring for, om bestande af rådyr kan blive fordrevet fra området grundet udsætning af græssende dyr.

Et høringssvar påpeger udfordringer med større fældninger i naturnationalparker under fuglenes yngletid.

Et høringssvar påpeger risiko for at rådyrene får benene i klemme i færistene.

1.3.2 Naturstyrelsens kommentar

I Naturnationalpark Ulvshale planlægges et ydre lavt hegn på ca. 100 cm i højden bestående af 3 strømførende tråde. På enkelte delstrækninger kan det blive relevant at opsætte 4 tråde, for at sikre, at gederne ikke slipper ud. Det er Naturstyrelsens erfaring, at rådyrene og den øvrige vilde fauna kan passere ind og ud af det planlagte hegn.

Bestanden af rådyr kan blive mindre, end hvis der ikke var kvæg, heste og geder på arealet. Det er Naturstyrelsens forventning, at der kan opretholdes en bestand på 30-50 individer af rådyr på Ulvshale også efter etableringen af naturnationalparken. Vurderingen bygger bl.a. på eksisterende erfaring fra Ulvshale, idet der har været afgræsset i mange år, også med intensiv sommergræsning. Rådyr er en art, der browser på mange forskellige planter, og de kan passere ind og ud og finde føde udenfor hegnet også.

Naturstyrelsens politikker og retningslinjer for hensyn til naturen under træfældning, herunder fældning i dyrenes yngletid, vil fortsat gælde i urørt skov. Der vil således i urørt skov stadig blive taget hensyn, så der ikke risikeres skade på kendte forekomster af sjældne og truede arter, deres levesteder, fortidsminder m.m. Specifikt for Naturnationalpark Ulvshale, vil der endvidere ikke være tale om større fældninger, se afsnit *1.4.2.* Der henvises i øvrigt til Naturstyrelsens hjemmeside om *Når Naturstyrelsen fælder træer*[8] for nærmere information om Naturstyrelsens tiltag i forbindelse med træfældninger.

Der har været færiste i Sandvejen og Telefonstien siden 2018 og Naturstyrelsen har også på andre arealer færiste. Erfaringen er, at rådyr ikke kommer til skade i færiste.

1.4 Ressourcer i naturnationalparken

1.4.1 Generelt

Tre høringssvar udtrykker, at omstilling fra produktionsskov til urørt skov i naturnationalparkerne er problematisk og ønsker opretholdelse af en bæredygtig træproduktion i Danmark. Opretholdelse af skovproduktion ønskes, bl.a. for at undgå øget behov for import af træ og mindre CO_2-optag. I et enkelt høringssvar påpeges det, at det strider mod EU´s Biodiversitets Strategi, at afvikle træproduktionen i naturnationalparkerne.

Et høringssvar giver udtryk for, at nedlagt hjortevildt fra naturnationalparker bør kunne benyttes til konsum. Et yderligere høringssvar giver udtryk for undren over den restriktive tilgang mht. brug af dyrekød til konsum.

I et høringssvar ønskes indsamling af insekter med kunstigt lys forbudt, ligesom indsamling af lav, mos og arter i slægten ulvefod ønskes forbudt.

1.4.2 Naturstyrelsens kommentar

Naturnationalparkerne har natur og biodiversitet som hovedformål. Som led i at genskabe betingelserne for de naturlige processer og understøtte, at naturen så vidt mulig kan udvikle sig på egne præmisser, får træer og buske mulighed for at gennemføre deres naturlige livscyklus og forgå naturligt. Det døde ved bidrager til at skabe levesteder for dyr, planter og svampe. Derfor skal naturnationalparkerne friholdes for skov- og landbrugsproduktion, jf. naturbeskyttelseslovens § 61a [9].

De ovenstående bestemmelser har ikke den store betydning i praksis for skoven i Ulvshale. Som det fremgår af projektbeskrivelsen har den forstlige udnyttelse af skoven generelt været meget ekstensiv og ophørte stort set med fredningen i 1929. Efter statens overtagelse af størstedelen af skoven i 1987 ophørte al forstlig udnyttelse. I 1994 og 2000 blev skovene officielt udpeget til

[8] https://naturstyrelsen.dk/vildere-natur/planer-for-naturen/naar-naturstyrelsen-faelder-traeer-hensyn-til-natur-og-friluftsliv

[9] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

urørt skov. Mængden af træer, der skal fældes grundet udfasning af oversøiske træarter, er minimal, da en langt overvejende andel af skovarealerne består af hjemmehørende løvtræer. Ved Ulvshale er der altså ikke tale om, at en træproduktion ophører grundet naturnationalparken, og der er derfor ikke grundlag for at beskrive om ophør af træproduktion fremmer eller er i strid med EU's biodiversitetsstrategi.

Ift. anvendelse af dyrekød til konsum, er det først vigtigt at sige, at bestanden af dyr, der er sat ud kun reguleres, hvis det skønnes nødvendigt af hensyn til biodiversitet, dyrevelfærd eller friluftsliv. Dyrebestanden reguleres altså ikke af hensyn til konsum, men vil kunne afsættes til konsum, såfremt det skønnes muligt.

Det forventes ikke, at der vil blive behov for at regulere rådyrbestanden, som har en vigtig browserfunktion i naturnationalparken. De græssende dyr i naturnationalparken bliver som udgangspunkt ikke anvendt til konsum. Ved bestandsregulering af kvæg og heste vil de pågældende individer først og fremmest blive søgt afsat til andre græsningsområder. Er dette ikke muligt kan de dog sælges til slagterier eller zoologiske haver efter gældende lovgivning.

Ang. indsamling af insekter med lyslokning er det kun tilladt med Naturstyrellens tilladelse. Naturstyrelsen vil i behandlingen af en ansøgning vurdere formålet med indsamlingen af insekter. Kommerciel udnyttelse af resurser i naturnationalparken er ikke tilladt, men de almindelige regler for indsamling til privat brug, jf. naturbeskyttelsesloven er stadig tilladt.

Spørgsmål til jagt besvares i afsnit 3.3.

1.5 Store planteædende pattedyr og dyrevelfærd

1.5.1 Generelt

I flere høringssvar udtrykkes der modstand overfor helårsgræsning uden støttefodring i vintermånederne. Endvidere henvises der i ét høringssvar til overtrædelse af dyrvelfærdsloven, fordi beredskabsplanen vedr. dyrevelfærd ikke menes at give reel mulighed for støttefodring. I nogle høringssvar gives der udtryk for en mangelfuld samt ikke-tilfredsstillende beskrevet beredskabsplan for dyr, der er sat ud i naturnationalparker bl.a. ift. perioder med mindsket adgang til føde.

I visse høringssvar, inkl. bestyrelsens høringssvar, tages der særligt afstand fra ansøgning om dispensation fra Dyrevelfærdsloven til tilsyn med kvæg og heste på bestandsniveau. Ét høringssvar beskriver, at vurdering af langhårede dyrs huld på afstand ikke vil være tilstrækkeligt for at sikre dyrevelfærden.

Ét høringssvar ønsker at få afklaret, hvem og hvordan man fastsætter græsningstrykket samt antal dyr, der sættes ud i naturnationalparker.

Der opfordres i et høringssvar til, at reproducerende dyr bør fravælges, da det menes, at dette ikke har betydning for biodiversiteten. Dog angives det, at fravalg af reproducerende dyr kan mindske dyrenes trivsel, men at menneskers trivsel bør prioriteres.

Nogle høringssvar udtrykker tilfredshed med beredskabsplan for dyrevelfærd og hold af dyr. Desuden udvises der også støtte til oprettelse af faunalommer og én sammenhængende indhegning for at imødekomme dyrevelfærd samt reproducerende dyrs behov for varierende afgræsning.

1.5.2 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen har et stort og vedvarende fokus på, at de store planteædende pattedyr på statens arealer skal have det godt. Derfor bliver der udarbejdet forvaltningsplaner og beredskabsplaner med fokus på dyrene for at sikre dyrenes velfærd. De planer bliver udarbejdet som en del af det samlede ansøgningsmateriale til Fødevarestyrelsen, om at få tilladelse til at tilse dyrene på bestandsniveau. Disse beredskabsplaner vil være mere uddybende og konkrete end det, der fremgår af udkastet til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for naturnationalpark Ulvshale. Som en del af beredskabsplanerne vil det bl.a. være muligt at anvende støttefodring, hvis det vurderes nødvendigt. Det kan f.eks. være i perioder med hård frost og tykt snedække, længere perioder med tørke og lign.

Det er væsentligt at understrege, at Naturstyrelsen forventer at søge om tilladelse til at tilse kvæget og hestene på bestandsniveau, og ikke om dispensation fra de generelle bestemmelser i dyrevelfærdsloven. Det er Fødevarestyrelsen, som behandler ansøgningen, og afgør, hvilke paragraffer af dyrevelfærdsloven, som Naturstyrelsen skal have dispensation fra. Naturstyrelsen forventer at søge om denne tilladelse, da der er tale om store arealer med områder af skovbevoksninger, hvor det kan være svært at se alle dyrene ved hvert tilsyn. Derudover er det hensigten, at dyrene skal leve så naturligt som muligt i de store naturområder med minimal menneskelig indblanding. Vilkårene for tilsynet bliver derfor anderledes sammenlignet med dyr i traditionelle folde. Der vil blive lavet tilsyn med dyrene 5 gange om ugen, og der må ikke være to sammenhængende dage uden tilsyn.

Tilsynene vil blive foretaget af uddannede dyrepassere, som har været igennem Naturstyrelsens kompetenceudviklingsforløb, hvilket indebærer træning i huldvurdering hos langhårede racer. Dyrepasserne er udstyret med passende udstyr f.eks. termiske droner, kikkerter og GPS-udstyr, til at kunne lokalisere dyrene.

Vurderingen af, hvor mange dyr, der skal sættes ud i naturnationalparken findes i afsnit 3.2.2 i *Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale.* For Naturnationalpark Ulvshale regnes med en sigtelinje for græsningstrykket på omtrent 117 kg/ha på baggrund af den nuværende sammensætning af naturtyper. Græsningstryk er angivet som vægten af dyr i kg. pr areal i hektar (kg/ha). Den samlede græsningspåvirkning i området vil afhænge af tætheden af store planteædere og sammensætning af dyrearter samt

det konkrete områdes karakter. Græsningstrykket er en lokalt forankret vurdering udført af den tilknyttede lokale enhed i Naturstyrelsen på baggrund af styrelsens egne erfaringer samt øvrig viden[10]. Der vil i naturnationalparkerne ske en løbende vurdering af græsningstrykket, der afspejler en vurdering af bl.a. krav om god dyrevelfærd, ønsket om varieret vegetationsstruktur, herunder blomstrende planter hen over sommeren, og ønsket om at reducere tilgroning med vedplanter af værdifuld lysåben natur.

Valget af reproducerende heste og kvæg bidrager til at opnå en naturlig flokstruktur, et økosystem med naturlige populationsdynamikker og vekslende græsningstryk til gavn for biodiversiteten. At bestandene er reproducerende, bevirker, at der gennem naturlig selektion opretholdes bestande med robuste individer (f.eks. fordi, kun de stærkeste hingste får lov at parre sig). Derudover vil arealkendskabet blive givet videre til afkommet, hvilket medvirker til, at afkommet bedre kan udnytte området. Desuden vil hesteflokkene have mulighed for en social struktur, der i højere grad understøtter en naturlig adfærd end flokke bestående alene af vallakker eller hopper.

1.5.3 Lokalt

Flere høringssvar tilkendegiver tilfredshed med dyrevalget på Ulvshale. Der er dog også kritiske høringssvar ang. valg af geder. Der gives udtryk for, at geder ikke er hjemmehørende, og at geder vil æde tarmvridrøn, som er en særegen træart i Ulvshaleskoven. I et andet høringssvar påtales det, at græsning med geder bør målrettes heden, der gror til med vortebirk.

1.5.4 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen har siden 2018 haft helårsgræssende exmoor-ponyer og siden 2020 haft helårsgræssende gallowaykvæg. Det er det dyrehold, der tages afsæt i. Erfaringen er dog, at ponyer og kvæg ikke formår at holde opvækst af især birk nede. Birk udgør en trussel for tilgroning af de åbne naturtyper som heden.

Gederne er valgt som dyreart i Naturnationalpark Ulvshale med henblik på at øge biddet på vedplanter som birk. Ligesom der er fokus på at mindske tilgroningen af den lysåbne natur, er det også vigtigt at bevare de sjældne vedplantearter som tarmvridrøn og vintereg. Se i øvrigt afsnit 1.1.4.

Geder er browsere og kan udfylde en vigtig rolle ved at æde vedplanter. Rådyr er også browsere, men erfaringerne viser, at rådyr ikke alene kan holde vedplanter nede. Som beskrevet i forslag til projektbeskrivelse foreslå det, at gederne græsser på hele arealet, men hvis det bliver nødvendigt, kan gederne benyttes som spotplejere.

[10] Buttenschøn, R. M. (2024). *Helårsgræsning - vurdering af bæreevne*. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. IGN Rapport Nr. maj 2024

2. Geografisk afgrænsning og hegnslinje

2.1 Hegn

2.1.1 Generelt

I to høringssvar ønskes det, at man i naturnationalparker begrænser indhegningerne med græssende dyr til områder med eksisterende lysåbne arealer.

Et høringssvar giver udtryk for, at valg af hegnstype (tretrådet) betyder, at der vil være behov for kontinuerlig rensning under hegnet.

2.1.2 Naturstyrelsens kommentar

Det fremgår af bemærkningerne til lovændringerne om naturnationalparker[11], at hovedformålet er at styrke natur og biodiversitet ved at skabe større sammenhængende naturområder, hvor naturen i højere grad end i dag kan udvikle sig på egne præmisser, og hvor der kan udsættes store planteædere med henblik på, at de kan udføre en vigtig økosystemfunktion. Det fremgår også, at den enkelte naturnationalpark som udgangspunkt skal hegnes med et ydre hegn, der skal holde de store planteædende pattedyr inden for området, således at naturnationalparken græsses som ét samlet område. Derved indgår dyrene i det samlede økosystem, hvor de bidrager til udviklingen af naturområdet igennem deres græsning, spredning af frø og efterladenskaber samt de forstyrrelser, de skaber.

Den samlede mosaik af lysåben natur og skov danner grundlaget for, at naturnationalparken kan udvikle sig som et stort sammenhængende, varieret og dynamisk naturområde med helårsgræsning. I den faglige rådgivning fra den videnskabelige arbejdsgruppe understreges betydningen af græsning samt det væsentlige i områdets størrelse, geografiske sammenhæng samt variation i naturtyper. Derfor tilstræbes det, at så store dele af arealet som muligt i naturnationalparkerne omfattes af græsning.

Naturstyrelsen er opmærksom på, at der vil være behov for løbende slåning under og vedligehold af hegnet. Der er afsat varig finansiering til denne opgave.

2.1.3 Lokalt

Der er flere lokale høringssvar ang. hegnslinjen. Disse er grupperet og oplistet nedenfor.

<u>Høringssvar ang. hegnsføringen i nord ved Mågenakken</u>

Flere høringssvar bl.a. fra Naturnationalpark Ulvshales bestyrelse gør opmærksom på, at græsning i den nordlige del ved Mågenakken bør opgives, da der er risiko for nedbrydning af klitterne og vegetationen og dermed af den naturlige kystbeskyttelse klitterne udgør. Der er således en bekymring for, at græsning vil øge risikoen for oversvømmelser ved stormflod.

[11] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

Flere høringssvar, bl.a. fra bestyrelsen, gør opmærksom på, at de aktive kystprocesser i krum-oddedannelse giver risiko for, at dyrene kan komme ud af indhegningen. Der bliver stillet spørgsmål ved flydehegnets effektivitet.

Et høringssvar giver udtryk for, at den østligste hegnslinje ved Mågenakken ud mod stranden ønskes bevaret som i dag. Der henvises til husdyrsbekendtgørelsens regler for afstandskrav til hegnslinje fra beboelse i områder med en vedtaget lokalplan.

Et høringssvar giver udtryk for, at den østligste hegnslinje ved Mågenakken bør flyttes, så stien mod stranden er frahegnet på hele stykket.

Øvrige høringssvar ang. hegnslinjen

I et høringssvar spørges der til, hvordan arealerne syd og vest for kanalen ved Kærhøgevej afgræsses.

Et høringssvar giver udtryk for, at der skal være god plads mellem sti og hegnslinje, hvor det forekommer, af hensyn til hunde og børn.

I et høringssvar fra Dansk Orienteringsforbund gøres der opmærksom på, at en hegnslinje er en forhindring for orienteringsløberne, der løber udenfor sti og vej. Der ønskes fx færrest muligt tråde, hellere 2 end 3 tråde. Det kan også være stenter /trappestiger. Forbundet er glade for, at de indre hegn fjernes.
I et høringssvar tilkendegives tilfredshed med det lave hegn, som er beskrevet i projektbeskrivelsen.

I et høringssvar gives der udtryk for bekymring ved græsning over Det Søndre Dige, der beskytter sommerhusområderne på Ulvshale. Det var været prøvet før med nedslidning som følge heraf. Passagen bør være så smal som mulig, og evt. skal den befæstes, eller der skal etableres en rampe. Indersiden er meget stejl.

2.1.4 Naturstyrelsens kommentar

Kommentarer til de lokale høringssvar til hegn listes nedenfor

Ang. problemstillinger ved Mågenakken

Naturstyrelsen anerkender bekymringerne for stormflodsfare på Mågenakken. Styrelsen er klar over, at vandstanden ved Mågenakken varierer meget, og at sandet flytter sig markant med varierende strømforhold. Formålet med at afgræsse klitterne er at undgå tilgroning af klitnaturen med krat og skov. Forstyrrelser og tråd er desuden afgørende for en lang række arter i klitnaturen. Forventningen er dog, at ekstensiv helårsgræsning, modsat den noget intensive helårsgræsning arealet blev udsat for tidligere med forpagters kvæg, ikke vil nedbryde klitterne, så der opstår større stormflodsfare. Naturstyrelsen

vil dog indhente en kystteknisk vurdering, der også indeholder et forslag til at registrere klitternes højde, så negativ effekt vil blive opdaget i tide.

Naturstyrelsen er klar over, at den tekniske løsning ang. hegnet ud i havet på Mågenakken er en udfordring, og det skal indrettes, så det fungerer i et dynamisk kystmiljø, samtidig med, at det ikke skæmmer landskabet unødigt. Naturstyrelsen opbygger i disse år erfaringer med havhegn, også i dynamiske kystmiljøer.

Ang. hegnslinjen ved Mågenakkens østligste del imødekommer Naturstyrelsen ønsket om at bevare den nuværende hegnslinje, men styrelsen ønsker ikke at flytte hegnet, så den nuværende sti kommer helt uden for hegn, da området med bævreasp ønskes afgræsset.

Ang. øvrige problemstillinger vedr. hegn

Ang. arealerne syd og øst for kanalen ved Kærhøgevej, så opgives afgræsning af det lille stykke mellem kanalen og Telefonstien. Afgræsning af de øvrige områder opretholdes ved at lægge spange over kanalen, hvor det skønnes nødvendigt. Ved en fejl er der på kortet fremlagt i høringen ikke markeret et hegn langs den store kanal. Der vil blive sat hegn med et kørespor mod kanalen.

Ang. stier langs hegnslinjer tager Naturstyrelsen hensyn til, at der skal være plads mellem sti og hegn til de personer, der kan benytte stien.

Naturstyrelsen er enig med Dansk Orienteringsforbund ift. at etablere passager over eller under hegn udenfor vej og sti. Det 3-tråede hegn vil dog blive fastholdt. Naturstyrelsen ønsker en dialog med forbundet ift. placering af stenter.

Ang. Det Søndre Dige anerkender Naturstyrelsen bekymring for slid og det problematiske ved, at dyrene skal passere en stejl inderside af diget. På Ulvshale-Fællesskov Digelags generalforsamling i april 2025, blev det vedtaget, at der kan gives tilladelse til græsning over diget. Naturstyrelsen er i dialog med Ulvshale-Fællesskov Digelag og indhenter teknisk rådgivning ang. udformning og vedligeholdelse af passagen.

2.2 Stier, veje, indgange og låger

2.2.1 Generelt

Ét høringssvar påpeger, at mindre indhegninger i naturnationalparker bør etableres væk fra stier og veje, så der er alternative ruter for besøgende, der ikke ønsker at færdes mellem græssende dyr.

2.2.2 Naturstyrelsens kommentar

Hegnslinjen følger overordnet set naturnationalparkens afgrænsning på Naturstyrelsens arealer for at skabe ét stort sammenhængende område med græsning til understøttelse af naturlige dynamikker og processer. Se også svar under 2.1.2. Derfor opdeles græsningsområdet som udgangspunkt ikke f.eks. for at frahegne veje og stier. Naturstyrelsen er opmærksom på, at det kan opleves som utrygt eller usikkert at færdes blandt store dyr. Dette uddybes nærmere i afsnit 3.4.

2.2.3 Lokalt

I bestyrelsens høringssvar er det et ønske, at der etableres stier udenfor hegn.

I et høringssvar bliver der tilkendegivet tilfredshed med, at det stille friluftsliv prioriteres, og at der er gode muligheder for vandrer.

Der er flere høringssvar konkret til stier, veje, indgange og låger. De er grupperet og listet nedenfor.

<u>Ruter</u>

- I flere høringssvar gives der udtryk for, at der ønskes et stærkt netværk af vandreruter for at sikre tilgængeligheden og gøre det lettere at finde rundt i området. De markerede vandreruter skal være tydeligt markerede, og der skal være god information. Ligeledes skal de vedligeholdes løbende.
- Et andet høringssvar tilkendegiver tilfredshed med de foreslåede afmærkede ruter, da det giver det bedst mulige og mest varierede oplevelse af området.
- Flere høringssvar, bl.a. fra bestyrelsen, tilkendegiver ønske om, at Telefonstien frahegnes med smalle passager for dyrene, som det er tilfældet i dag.
- Et høringssvar udtrykker tilfredshed med, at den eksisterende rute 5 på Mågenakken nedlægges, men at stien fortsat bør være en trampesti inkl. låger. I et andet høringssvar tilkendegives, at rute 5 bør bevares som en afmærket rute.
- I flere høringssvar kommenteres den foreslåede udvidelse af den eksisterende trampesti fra Ulvshale Naturcenter til Telefonstien til en befæstet sti for flere brugere, herunder borgere med nedsat mobilitet. I et høringssvar ønskes trampestien bevaret som i dag med ønsket om, at der ikke tages mere jord fra naturen, samt ud fra en bekymring for øget færdsel med cykler og køretøjer. I et andet høringssvar er der forslag til en række præmisser for stiens udførelse og forslag til placering ift. afstand til private skel. Herunder at stien maks. bør være 1 m i bredden. Der ønskes desuden ikke anlagt en ridesti langs stien. I et tredje høringssvar ønskes stien fastholdt som trampesti langs hegnet. I stedet foreslås en ny rute fra P-pladsen ved fugleskjulet, gennem ellesumpen og videre langs en gammel allé, der markerer grænsen mellem hede og eng til et nyt udsigtspunkt ved Telefonstien. Ruten foreslås frahegnet med færiste ved passager for dyrene.

<u>Høringssvar ang. låger</u>

- Handicaprådet i Vordingborg Kommune opfordrer til at udvikle særlige låger til kørestolsbrugere.
- I flere høringssvar gives der udtryk for, at hvis der laves en passage for dyrene over Det Søndre Dige, så ønskes der låger i hegnet, så man fortsat kan passere som gående i digets fulde længde.
- Et høringssvar fra en sommerhusejer tilkendegiver, at det er vigtigt med låger gennem hegnet ved de mange trampestier ind i skoven.
- Et høringssvar gør opmærksom på vigtigheden med låger ved Skansen.
- Et høringssvar tilkendegiver tilfredshed med mange låger tilpasset forskellige brugergrupper.
- I et høringssvar påpeges, at lågen ind i skoven umiddelbart vest for Ulvshale Naturcenter bør flyttes lidt mod vest, så den placeres overfor stien fra sommerhusområdet.
- I et høringssvar opfordres Naturstyrelsen til at montere lyddæmpere på låger, så de ikke larmer, når de lukker i.

2.2.4 Naturstyrelsens kommentar

Der etableres en befæstet sti udenfor hegn fra velkomstarealet ved Ulvshale Naturcenter til et udsigtspunkt i den sydlige del for at imødekomme ønsket om at kunne færdes udenfor hegn. Ligeledes anlægges en befæstet sti fra Ulvshalecenteret langs Ulvshalevej til ellesumpen, hvor der er en boardwalk til et fugleskjul. Der er desuden passage udenfor hegn på statens areal fra det historiske forsvarsværk Skansen og langs kysten mod syd. Det er muligt at gå delvis udenfor hegn på Telefonstien.

Det har været bestyrelsens ønske samt et ønske udtrykt i de input Naturstyrelsen har fået i borgerinddragelsesfasen, at Ulvshale forbliver et stille område. Et godt netværk af stier hjælper den besøgende med at finde rundt, og det må forventes, at størstedelen af færdslen kommer til at foregå på stierne. De afmærkede ruter vil blive løbende vedligeholdt. De afmærkede ruter har efter høringen været drøftet i bestyrelsen, hvor der er forskellige holdninger. Der bakkes dog generelt op om, at der afmærkes følgende ruter: 1) ruter særligt for borgere med nedsat mobilitet (uden for hegn), 2) en kort rute og 3) en lang rute. Det betyder mindre justeringer ift. det fremlagte i projektbeskrivelsen.

I forhold til Telefonstien, fastholder Naturstyrelsen forslaget som beskrevet i projektbeskrivelsen, dvs. at halvdelen af Telefonstien frahegnes, og derved bliver passagen bredere for de græssende dyr end i dag. I dag ser man kraftig tilgroning med træer og buske langs Telefonstien. Langs stien er der forekomst af sommerfuglen isblåfugl, der lægger æg på musevikke. Derfor er det ønskeligt at holde større passager fri for bevoksning og få brudt bevoksningen op af de græssende dyr, så der skabes de bedste forhold for bl.a. de arter. Der vil blive etableret låger ved færistene for gående og ridende.

Naturstyrelsen fastholder, at den nuværende rute ved Mågenakken i nord nedlægges som rute, men bevares som trampesti.

Ang. den foreslåede rute fra Ulvshalecenteret til Telefonstien har det været et stort ønske fra bestyrelsen, at der skal være et tilbud udenfor hegn tilpasset flere brugergrupper, herunder borgere med nedsat mobilitet. Den pågældende rute er meget velegnet, da den ligger i kanten af naturnationalparken. Naturstyrelsen fastholder derfor, at ruten laves som en befæstet sti. Styrelsen vil dog i detailprojekteringen af stien så vidt muligt imødekomme de præmisser og forslag, der er foreslået i et høringssvar. Bestyrelsen ønsker at fastholde, at det er muligt at ride langs den befæstede sti længst væk fra hegnet, hvilket Naturstyrelsen følger.

Ang. den foreslåede sti fra P-pladsen ved fugleskjulet videre gennem ellesumpen og ned langs den gamle allé ønsker Naturstyrelsen ikke en sti gennem en foreslået faunalomme. De græssende dyr opholder sig i dag meget i området, og den skarpe overgang mellem eng, skov og hede er ved at blive brudt op. Ligeledes ønsker Naturstyrelsen ikke at lave en frahegnet befæstet sti inde i naturnationalparken.

<u>Kommentarer angående låger</u>

Der vil blive etableret sidelåger ved alle færiste til gående, cyklister o.l. Ang. låger tilpasset brugere i kørestol planlægger Naturstyrelsen at sætte låger med elektrisk åbnings- og lukkemekanisme. Lågen kan åbnes ved at trykke på en knap. De elektriske låger vil blive installeret ved ruter og stier tilpasset brugere med nedsat mobilitet

Naturstyrelsen tilstræber at sætte låger ved alle større trampestier ind i skoven langs Ulvshalevej.

Ang. låger i Skansefolden er Naturstyrelsen opmærksomme på at lave flere låger ind til Skansen, end der er i dag for at sikre tilgængeligheden til fortidsmindet.

Ang. låge i hegn hvor dyrene kan passere Det Søndre Dige, så er Naturstyrelsen opmærksom på, at diget bruges til vandring for mange lokale. Naturstyrelsen drøfter spørgsmålet med Ulvshale-Fællesskov Digelag.

Angående lyddæmpning på låger, er Naturstyrelsen bekendt med problemet, og har løsninger herpå. Det bringes videre i detailprojekteringen.

2.3 Sammenbinding af naturnationalparken på tværs af Ulvshalevej samt trafik og sikkerhed

2.3.1 Lokalt

I en lang række af høringssvar gives der udtryk for en alvorlig bekymring ifm. sammenbinding af Naturnationalpark Ulvshale over en strækning af Ulvshale-

vej. Denne vej er den eneste vejadgang for borgere på Nyord, flere sommerhusområder og turister, der vil besøge Nyord. I høringssvarene fremhæves, at brugen af færiste og risiko for påkørsel af de store græssende dyr i naturnationalparker opfattes som en sikkerhedsrisiko for dyr og mennesker, særligt ift. redningskøretøjer.

I flere høringssvar sættes spørgsmålstegn ved, om færiste i Ulvshalevej og muligheden for, at kvæg og heste kan krydse vejen, er i overensstemmelse med loven. Der henvises bl.a. til Færdselsloven (§97 stk. 3 og §88 og Mark-og Vejfredslovens §15). Behov for trafiksikkerhedsrevision påpeges bl.a. af Vordingborg Kommune.

Flere ønsker hegn langs Ulvshalevej, så området fortsat er opdelt i to folde. I tre høringssvar opfordres til at etablere en faunapassage over Ulvshalevej som alternativ til færiste.

I flere høringssvar gives der modsat udtryk for, at der ikke ses problemer med færiste i Ulvshalevej. Måske vil det ligefrem højne trafiksikkerheden, da farten naturligt sænkes på den smalle vej.

I nogle høringssvar udtrykkes ligeledes tilfredshed med sammenbinding af græsningsområdet på tværs af Ulvshalevej, men Naturstyrelsen opfordres til at gøre passagen smallere. I et par høringssvar opfordres der til, at passagen kun er ved heden, da dyrene formentlig ikke vil passere over vejen og ind i ellesumpen, der grænser op til heden. I andre svar bliver der foreslået endnu kortere afstand mellem færistene.

Et høringssvar henviser bl.a. til færdselslovens regler om vedligeholdelse og rydning af risikotræer langs med Ulvshalevej.

2.3.2 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen anerkender, at der er bekymring for kørsel på Ulvshalevej, når store dyr kan passere vejen, og at der kan være irritation og besvær forbundet med at skulle passere færiste og formodentligt nedsætte hastigheden mellem færistene.

Naturstyrelsen er opmærksom på, at der ikke er alternative veje til Nyord og sommerhusene imod nord. Når der alligevel er foreslået et sammenhængende græsningsområde med passage for dyrene hen over Ulvshalevej, så skyldes det, at dyrenes fri bevægelighed i hele naturområdet er et af de vigtigste virkemidler ifm. oprettelsen af Naturnationalpark Ulvshale og naturnationalparkerne generelt. (se også afsnit 1.1.2).

I Lovforslaget om natunationalparker hedder det i bemærkningerne: "*Det er hensigten, at de store planteædere så vidt muligt skal have adgang til hele naturnationalparken. Det er derfor hensigten, at veje og stier i naturnationalpar-*

kerne som udgangspunkt ikke frahegnes. Dermed kan områderne forblive sammenhængende, hvorved vejene ikke kommer til at udgøre en barriere for dyrenes færden".[12]

Når dyrene kan bevæge sig mellem nordsiden og sydsiden af Ulvshalevej, så får de adgang til mange forskellige naturtyper, fødemuligheder, læ, ly og tørt leje, og de kan skabe naturlig påvirkning og dynamik i hele området.

Med lovændringerne om naturnationalparker[13] er færdselslovens §88 og lov om mark- og vejfred §15 ændret. Færdselslovens hegnspligt gælder således ikke for vejstrækninger i en naturnationalpark omfattet af en etableringstilladelse (efter naturbeskyttelseslovens § 61 a), hvis vejstrækningen ikke fungerer som en væsentlig færdselsåre. "Væsentlig færdselsåre" er et begreb fra trafikplanlægningen, og Transportministeriet har været inddraget forud for udpegningen af naturnationalparkerne. For at muliggøre, at de græssende dyr vil kunne bevæge sig frit rundt i naturnationalparker, er arealer inde i naturnationalparker desuden undtaget fra visse bestemmelser i mark- og vejfredsloven. Det er derfor muligt, at kvæg og heste kan bevæge sig rundt på og omkring de veje, som gennemskærer naturnationalparkerne.

De trafikale løsninger drøftes tæt med Vordingborg kommune, som er lokal vejmyndighed, herunder også forholdene for redningskøretøjer. For at skabe yderligere sikkerhed for, at de trafikale løsninger i en naturnationalpark er færdselssikkerhedsmæssigt forsvarligt, er der desuden indført lovkrav om udarbejdelse af en trafiksikkerhedsrevision, inden etableringstilladelsen kan gives og dermed også inden etableringen af den enkelte naturnationalpark.

I udkastet til projektbeskrivelse og forvaltningsplan er der lagt op til en afstand mellem færistene i Ulvshalevej på 400 m. Naturstyrelsen ejer arealerne på begge sider af Ulvshalevej på en strækning af ca. 700 m. Den vestlige del af strækningen rummer et areal, der benyttes til driftsmæssige formål, som fx P-plads ved store arrangementer og bygning til oplag af støttefoder og maskiner. Af praktiske grunde er er den vestlige færist derfor foreslået placeret umiddelbart øst for P-pladsen. Den østlige del støder op mod et mindre sommerhusområde, og færisten placeres med ca. 50 meters afstand herfra bl.a. af hensyn til lyden ved passage af færistene. Derved bliver den afstand mellem færistene i Ulvshalevej, der er foreslået i udkastet til projektbeskrivelse, ca. 400 m.

På baggrund af høringssvar, indledende besigtigelse med Vordingborg kommune (den lokale vejmyndighed) og politi samt praktiske overvejelser anbefaler Naturstyrelsen, at afstanden mellem færistene begrænses yderligere til ca. 200 m's passage, hvor der er et åbent og tørt hedelandskab på den ene side af vejen og mere åben skov på den anden side. Denne model anbefales dels for at undgå etablering af færist i et vådt område, dels for at undgå fældning af træer

---

[12] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

[13] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

på den del af strækningen, hvor der er ellesump (kortlagt habitatnaturtype), og endelig for at undgå, at de store græssende dyr vil færdes langs eller på vejen, for at undgå at skulle gå ind i ellesumpen.

Mht. opfordringer til etablering af en faunapassage over Ulvshalevej i stedet for færiste, kan det oplyses, at der ifm. aftalen om Natur- og Biodiversitetspakken ikke er afsat bevilling til større faunapassager, som i dette tilfælde ville skulle udformes som et egentligt teknisk anlæg. Hvis der kunne findes midler til en faunapassage vil der alligevel være betydelige udfordringer, som formodentlig ville betyde fravalg af løsningen. Høj grundvandsstand ville udfordre en tunnelløsning, og dertil taler terrænet ikke for at placere en tunnel, der skal være høj nok til, at græssende dyr vil have lyst til at anvende den. En faunapassage i form af en bro ville være et stort anlægsprojekt og dermed et ret omfattende indgreb på den omkringliggende natur, da den skal have en højde der tillader, at brandbiler, lastbiler, landbrugsmaskiner mv. kan passere. For at undgå uhensigtsmæssigt stejle sider, vil konstruktionen starte langt inde på habitatnaturtyperne tør hede/rigkær, hvormed områder af disse naturtyper ødelægges. Færistene placeres i habitatnatur syd for vejen, men et langt mindre areal vil indgå.

Naturstyrelsen er løbende opmærksom på risikotræer langs veje og stier. Fældning af eller delvis nedtagning af risikotræer sker i efteråret af hensyn til arter, der lever i gamle træer med mange hulheder, som fx flagermus. Ved akut fare vil risikotræer dog blive fjernet. Naturstyrelsen opkøbte skovmatrikler i 2022-23. Inden Naturstyrelsen overtog skovmatriklerne, blev der fældet træer af tidligere ejer. Stammer herfra lå tæt på vejen, men disse er nu fjernet af Naturstyrelsen.

3. Friluftsliv og menneskers sundhed

3.1 Friluftsliv og -faciliteter

3.1.3 Lokalt

Der er indkommet flere konkrete høringssvar, som listes nedenfor.

<u>Overordnede høringssvar</u>

- Ét høringssvar udtrykker positivitet overfor, at de nuværende friluftsfaciliteter fastholdes, og at der generelt ikke laves omfattende nye tiltag.
- Der udtrykkes tilfredshed med mulighederne for at opleve naturnationalparken for brugere med nedsat mobilitet. Både hvad angår stier og servicefaciliteter.
- I et par høringssvar ønskes der så få biler som muligt, herunder bilfrie indgange, så naturen er så uforstyrret som muligt, og at besøgende værner om naturen uden skrald og toiletpapir. Derfor opfordres der til at koncentrere aktiviteter til Naturcenter Ulvshale og ikke udbygge faciliteter yderligere.

Høringssvar ang. parkering og servicefaciliteter

- I et høringssvar udtrykkes der bekymring for planerne omkring parkeringskapaciteten nær naturnationalparken med forventede øget besøgsantal, og deraf at folk vil parkere langs nærtliggende veje. Der opfordres til, at Naturstyrelsen tager højde for dette scenarie samt skilter tydeligt med parkeringsforbud. Desuden påpeges, at der allerede i dag i den østligste ende af Telefonstien er problemer med ulovlig indkørsel og parkering. Det må forventes at blive større, hvis der etableres en ny udsigtsplatform. Modsat udtrykkes i andre høringssvar, at der ikke ønskes flere P-pladser end det eksisterende antal.
- Et høringssvar tilkendegiver bekymring for en hestetrailer-P-plads ved parkeringspladsen Ved Tønden.
- Et høringssvar kommenterer på den planlagte P-plads umiddelbart vest for den nuværende P-plads ved Ulvshale Naturcenter. Bl.a. på størrelse og afskærmning mod naboer. I et andet høringssvar opfordres til at sikre tilstrækkeligt antal parkeringspladser ved naturcenteret, som må forventes at blive det mest benyttede startsted.
- Flere høringssvar påpeger, at der skal være servicefaciliteter nok så som toiletter og bord/bænkesæt.

Høringssvar ang. platform og faciliteter

- I et høringssvar påpeges, at slåning ved festpladsen bør begrænses for at beskytte biodiversiteten. I et høringssvar bliver det påpeget, at festpladsen er forkert placeret på kortet i høringsmaterialet.
- I et høringssvar gøres opmærksom på, at den eksisterende boardwalk med fugleskjul ud til Gåsesøen ikke blot bør renoveres, men det bør fremgå, at den helt skal udskiftes.
- Flere høringssvar kommenterer på den nye udsigtsplatform ved Stege Bugt. DOF ønsker f.eks. ikke en platform af frygt for, at kano- og kajakroer vil benytte den som bro. Det er et sårbart fugleområde. Det andet ønske er, at platformen ikke er højere end digekronen.
- I et høringssvar ønskes en ny udsigtsplatform øst for Skansen.
- I et høringssvar ønskes Frede Boysens Tårn (Ulvshaleskoven) ikke genopført, hvilket er muligt i fredningen fra 2016.

Høringssvar ang. mulighed for primitiv overnatning

- Der udtrykkes tilfredshed med, at der ikke opføres sheltere indenfor naturnationalparken. I et andet svar foreslås det, at der laves et lille shelter i den nærliggende, nyere statsskov Hegnede Skov til små grupper.

3.1.4 Naturstyrelsens kommentar

Ang. de overordnede høringssvar, der udtrykker tilfredshed med, at Ulvshale bevares som et stille område med naturen i fokus, koncentration af friluftsfaciliteter og større bilfrie områder, så er det i tråd med bestyrelsens anbefaling

til Naturstyrelsen og forsøgt indarbejdet i projektbeskrivelsen for Ulvshale. Ligeledes har bestyrelsen anbefalet Naturstyrelsen at samarbejde med Møn Biosfære, som sidste år startede kampagnen *Harmøni,*[14]*,* der har til formål at få de besøgende til at værne om naturen med et kodex med syv punkter.

Ang. høringssvar om parkeringsfaciliteter, så udvides de to eksisterende P-pladser inden for naturnationalparken til ca. dobbelt kapacitet. Naturstyrelsen er opmærksom på ønske om inddragelse fra nabo ved P-pladsen ved Ulvshalecenteret. Desuden udvides parkeringspladsen Ved Tønden, der ligger udenfor parken i den østligste ende. Ved store arrangementer er der mulighed for at åbne op til et robust græsareal i umiddelbar tilknytning til Ulvshale Naturcenter, hvor man ligeledes kan parkere. Naturstyrelsen vurderer, at det vil give tilstrækkelig kapacitet ift. parkering, men vil følge udviklingen løbende.

Naturstyrelsen imødekommer bekymringen for P-plads for hestetrailer Ved Tønden og flytter disse pladser til den store P-plads ved Stranden.

Naturstyrelsen er opmærksom på indkørsel og parkering i den østligste ende af Telefonstien, og vil sætte skilte op i første omgang, da styrelsen bruger Telefonstien som arbejdsvej.

Der er toilet ved Ulvshale Naturcenter, og der planlægges ikke yderligere toiletter i naturnationalparken. Naturstyrelsen vil dog undersøge mulighed for toiletfaciliteter ved Vogterhuset på Sandvejen.

Ang. festpladsen er Naturstyrelsen enig i, at festpladsen har en fin flora for nuværende, som ønskes bevaret. Naturstyrelsen påtænker at lysne omkring de gamle egetræer, så de bliver mere synlige og får bedre vækstbetingelser samt kun at vedligeholde slåning ved stier og bord-bænkesæt. Det er korrekt observeret, at festpladsen er forkert placeret på kortet i høringsmaterialet.

Naturstyrelsen er enig i, at boardwalk med tilhørende fugleskjul skal udskiftes, ikke blot renoveres.

Ang. den nye udsigtsplatform mod syd ved Stege Bugt, så fastholder Naturstyrelsen platformen, men flytter den lidt mod øst. Platformen placeres inden for diget og laves ikke højere end digekronen. Herved er der ikke direkte adgang til vandet. Platformen tilgås fra Telefonstien via en boardwalk, og udsigten er ligeså fin som ved den oprindelige placering. Adgang til og selve platformen ligger uden for indhegning.

Naturstyrelsen ønsker ikke at etablere en ny udsigtsplatform ved Skansen. Dels for at skåne habitatnatur, dels fordi der er afstandskrav ift. fortidsmindet. Naturstyrelsen vil i stedet lette adgangen til Skansen via flere låger. Fra Skansens volde er der en fin udsigt. Naturstyrelsen har ikke fremlagt forslag om og har ikke planer om at genopføre Frede Boysens Tårn i Ulvshaleskoven.

---

[14] https://xn--harmni-eya.dk/

Ang. ønske om en udbygning af overnatningsmulighederne i den nærliggende Hegnede Skov undersøger Naturstyrelsen muligheden for et enkeltstående shelter til små grupper, herunder finansiering.

3.2 Adgangsmuligheder

3.2.1 Generelt

En række høringssvar udtrykker tilfredshed med, at adgang for mennesker med begrænset mobilitet prioriteres.

Der udtrykkes i flere høringssvar en bekymring for en generel begrænsning af borgernes adgang til naturområderne i naturnationalparkerne, særligt grundet hegn, færiste, store græssende dyr og øget vandstand. Et høringssvar påpeger vigtigheden af, at adgang til området fortsat er tilladt døgnet rundt og året rundt. I nogle høringssvar udtrykkes der direkte bekymring for folkesundheden pga. begrænsningen i tilgængeligheden af naturområderne.

I et enkelt høringssvar opfordres der til, at der tages hensyn til foreninger og klubbers tilladelseskrævende aktiviteter, og at ansøgninger om aktiviteter inden for naturnationalparken imødekommes med henblik på at kunne evaluere på aktiviteternes påvirkning af naturen. Det ønskes, at aktiviteterne kan afvikles på samme vis som forinden etableringen af naturnationalparken, samt at faunalommer kan inddrages i disse rekreative aktiviteter. Omvendt tilkendegiver andre høringssvar tilfredshed med faunalommer, og enkelte ønsker dem friholdt for aktiviteter af hensyn til den vilde fauna.

Flere høringssvar udtrykker bekymring ift. adgang for hunde i naturnationalparker blandt kvæg og heste, og nogle ønsker begrænset adgang for hunde.

I et høringssvar påpeges det, at der i strandengsområder omfattet af Ramsarkonventionen bør indføres et adgangsforbud i yngletiden af hensyn til fuglelivet.

I et enkelt høringssvar nævnes, at børn og unge ikke vil komme i naturnationalparkerne pga. det ansvar som trænere eller andre voksne vil påtage sig ved at tage dem med.

3.2.2 Naturstyrelsens kommentar

For Naturstyrelsen er det en klar ambition at give befolkningen så gode rammer som muligt for at færdes i naturnationalparkerne. Vejene og stier vil blive bevaret og fortsat ryddet for væltede træer og vedligeholdt. Dog må det forventes, at de mange trampestier i skoven ikke vil blive ryddet for væltede træer, hvilket dog heller ikke sker i dag. Der er ikke i projektbeskrivelsen foreslået tiltag, der vil øge vandstanden, så det forhindrer de besøgendes adgang. På grund af de græssende dyr vil nogle veje og stier periodevist kunne fremstå mere slidte af dyrenes færden mv. Der arbejdes for, at hegnet kommer til at

genere brugernes frie bevægelighed så lidt som muligt. Færiste, låger mv. søges placeret mest hensigtsmæssigt og tilpasses til den relevante brug på baggrund af lokal inddragelse. Vedr. utryghed ved færdsel blandt store dyr se afsnit 3.4.

Rammerne for befolkningens adgang til statens skov- og naturområder ændres ikke lovgivningsmæssigt for de områder, som naturnationalparkerne omfatter. Der er derfor stadig adgang døgnet rundt, året rundt. Således vil der heller ikke være særlige regler for hvilke aktiviteter, der kan gives tilladelse til. Alle ansøgninger om tilladelseskrævende aktiviteter vil skulle vurderes konkret og individuelt på samme måde, som det sker på Naturstyrelsens øvrige arealer. Dog vil hensynet til de store græssende pattedyr og det forhold, at der efterhånden kan indfinde sig yderligere naturkvaliteter, kunne påvirke, hvilke aktiviteter der kan gives tilladelse til. I tilfælde af afslag vil der, hvis muligt være dialog om at stille alternative arealer til rådighed.

Udlægningen af faunalommer kan ikke i sig selv begrunde afslag på ansøgning om aktiviteter. Faunalommerne bliver etableret for at sikre, at de store pattedyr har rimelige muligheder for at finde ro i naturnationalparken, og for at de kan påvirke nogle af de særligt værdifulde naturområder. Der etableres ikke friluftsfaciliteter i faunalommerne, men færdsel og ophold i faunalommerne er tilladt jf. den adgang, der er sikret gennem naturbeskyttelsesloven/adgangsbekendtgørelsen.

Der er ikke lovgrundlag for at forbyde adgang med hunde i naturnationalparkerne. Naturstyrelsen informerer om hensigtsmæssig færdsel med hunde i indhegninger ved indgange til naturnationalparkerne, og på sigt i målrettede oplysningsindsatser, bl.a. sammen med hundeejernes interesseorganisationer.

Der er ikke lovgrundlag for at forbyde adgang på strandengsarealerne i naturnationalparken. Bestyrelsen har anbefalet Naturstyrelsen at samarbejde med Møn Biosfære om kodeks for adfærd i naturen i naturnationalparken, herunder anbefaling om at færdes på vej og sti i fuglenes ynglesæson.

Al færdsel i naturen sker som udgangspunkt på eget ansvar, hvilket fremgår af adgangsbestemmelserne i naturbeskyttelseslovens §§ 22-26. Der gælder ingen særlige regler for færdsel og ansvar i naturnationalparker. Ang. børns færden i naturnationalparken er Ulvshale Naturcenter et naturligt udgangspunkt for organiserede grupper og skoler. Her kan man bruge arealer, der ligger udenfor indhegningerne. Det skal bemærkes, at i dag møder Naturstyrelsens medarbejdere ofte familier med børn inden for de eksisterende indhegninger.

3.2.3 Lokalt

I et høringssvar er der udtrykt ønske om kompenserende arealer til ridning, da mange ryttere vil føle sig afskåret fra at kunne ride i parken pga. hingste.

I et høringssvar bliver der givet udtryk for ønske om, at skoven bliver cykelfri, idet cykling opfattes som et problem, og der er observeret cykling i skoven udenfor stier og veje.

I et høringssvar tilkendegives utilfredshed med manglende mulighed for at køre med hestevogn i den kommende naturnationalpark.

I et enkelt høringssvar ønskes faunalommer i den sydøstligste del ved Vedelen udvidet, så den omfatter hele strandengen syd for Telefonstien.

3.2.4 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen har i de nærliggende statsskove ved Stege-Udby nord for Stege for nylig renoveret ridestierne. Styrelsen er opmærksom på, at løbende vedligehold af stierne skal prioriteres.

I henhold til naturbeskyttelsesloven og adgangsbekendtgørelsen er det tilladt at cykle på afmærkede cykelstier samt på vej og stier i offentlige skove. Der er ikke lovhjemmel til at forbyde cykling i skoven. Det er dog ikke tilladt at cykle i skovbunden og på åbne arealer udenfor stier. Bestyrelsen har anbefalet Naturstyrelsen at samarbejde med Møn Biosfære ang. kampagnen *Harmøni,* der har til formål at værne om den Mønske natur via et kodex med syv anbefalinger for adfærd i naturen.

Opstår behovet for at køre med hestevogn på Ulvshalevej, ser Naturstyrelsen positivt på at anvise mulighed for at passere færistene. Der vil så skulle søges herom på lige fod med øvrige tilladelseskrævende aktiviteter.

Naturstyrelsen finder, at forslaget om at udvide faunalommen ved Vedelen syd for Telefonstien, er en god idé, da de græssende dyr ofte opholder sig her, og som sidegevinst vil det være en fordel for de ynglende og rastende fugle i området.

3.3 Jagt og fiskeri

3.3.1 Generelt og lokalt

I ét høringssvar angives der et ønske om at mindske restriktionerne for afholdelse af jagt i naturnationalparker, da det her udtrykkes, at bæredygtig jagt kan sameksistere med opfyldelse af biodiversitetsmæssige mål. Der foreslås, at jagten og regulering i naturnationalparker bør varetages af lokale jagtforeninger i samarbejde med Naturstyrelsens lokale enheder.

Et yderligere høringssvar giver udtryk for undren over den restriktive tilgang mht. jagt og fiskeri i naturnationalparker.

3.3.2 Naturstyrelsens kommentar

Af bemærkningerne til lovforslaget om Naturnationalparker[15] fremgår det, at naturnationalparkerne generelt fritages for jagt, der ikke sker som led i forvaltning af områderne, f.eks. i forhold til bekæmpelse af invasive arter.

I dag foretages der hverken jagt eller regulering af hjortearter på Ulvshale. Der er ikke krondyr i området, og der har heller ikke i nyere tid været en egentlig bestand af dådyr på Møn, men de senere år er der antruffet strejfende dyr enkelte steder på øen. Der vil skønsvis kunne opretholdes en bestand på 30-50 rådyr på Ulvshale. Der forventes ikke et egentligt reguleringsbehov vedr. hjortearter, da de har en vigtig funktion som browsere i området og kan færdes frit ud og ind af det lave hegn.

Der ændres ikke på reglerne for fiskeri i området. Der er i dag ikke frit fiskeri i søer og vandløb på Ulvshale, og der vil dermed heller ikke være det fremadrettet i naturnationalparken. Naturstyrelsen er blevet opmærksom på, at dette ikke fremgår af projektbeskrivelsen. Det vil blive tilføjet.

3.4 Friluftsliv og færdsel blandt store planteædende pattedyr

3.4.1 Generelt

I en lang række høringssvar udtrykkes der en bekymring for friluftslivets sikkerhed ved færdsel mellem de indhegnede græssende dyr. Herunder særligt mht. færdsel med hunde og børn samt for borgere med begrænset mobilitet. Flere omtaler især ridning blandt heste som en betydelig begrænsning og fare for både rytter og hest. En stor andel af disse høringssvar angiver, at reproducerende bestande herunder med hingste og tyre, vil udgøre en særlig høj sikkerhedsrisiko for friluftslivet i naturnationalparken. Der er dog også høringssvar, der udtrykker tilfredshed med de valgte dyrearter.

3.4.2 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen anerkender, at ikke alle er trygge ved at færdes i områder, hvor der også færdes store planteædende pattedyr herunder tyre og hingste, og at der kan opstå risikobetonede situationer i mødet mellem store dyr og mennesker. Det er dog forventningen, at utrygheden vil mindskes i takt med, at flere får konkrete erfaringer med besøg i naturnationalparkerne, og oplever, at der vil være langt mellem dyrene, og at de ikke har interesse i at nærme sig mennesker. På Ulvshale indsættes i første omgang tyre i en begrænset periode på året. Det sker, for at kælvningerne også foregår i en begrænset periode, og primært af hensyn til Naturstyrelsens arbejde med øremærkning. Men det giver også en mulighed for at opnå erfaring med færdslen blandt tyrene, inden de formodentligt på sigt vil være på arealet hele året.

---

[15] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

Internationale erfaringer med kombinationen af græsning med store dyr og friluftsliv er bl.a. belyst i et notat fra Københavns Universitet[16]. Notatet viser, at der kan opstå udfordringer bl.a. ved uhensigtsmæssig adfærd. Naturstyrelsen har dog også erfaret at der i udlandet (bl.a. i Holland og England) også er gode erfaringer med at ride blandt andre heste. Det kræver dog noget tilvænning både for rytter og hest. Hingstene i en naturlig flokstruktur er også med til at gøre flokken af heste mere rolig. Desuden vil føllene i en naturlig flokstruktur få tillært en naturlig adfærd om, hvordan de skal gebærde sig blandt mennesker.

Naturstyrelsen har indledt arbejde med en formidlingsindsats målrettet specifikke brugergrupper om færdsel i indhegninger med dyr. Styrelsen søger i samarbejde med brugergruppernes interesseorganisationer at udvikle materialer eller andre initiativer, der kan øge brugernes viden om græssende dyr og hensigtsmæssig færdsel blandt dem – og dermed bidrage til brugernes tryghed, når de færdes i naturen. Samarbejdet omfatter bl.a. rytternes interesseorganisationer, spejderne og orienteringsløbere.

3.4.3 Lokalt

I et høringssvar fra Danmarks Idrætsforbund ønskes det, at der benyttes får, geder og hjortearter til afgræsning, idet de opfattes som mindre problematiske end heste og kvæg. Dog anerkendes det, at valget er faldet på gallowaykvæg. I høringssvaret udtrykkes bekymring for indsætning af heste, hvilket kraftigt frarådes.

3.4.4 Naturstyrelsens kommentar

På Ulvshale er friluftslivet i dag karakteriseret ved aktiviteter med lav intensitet som vandring og cykling. Det vil fortsat være muligt. Der kommer låger i hegnet tilpasset forskellige brugergrupper. Allerede i dag er der stier indenfor indhegninger med dyr. Naturstyrelsen er bekendt med, at der har været hændelser, hvor besøgende har været utrygge. Det har dog alle været hændelser på naboarealer, ikke i Naturstyrelsens indhegninger, hvor styrelsens heste og kvæg græsser. Naturstyrelsen har netop valgt racerne exmoor-pony og gallowaykvæg, da enheden siden 2018 for ponyer og 2020 for kvæg har haft gode erfaringer på Ulvshale med disse to racer. De er rolige og ikke opsøgende overfor mennesker.

Ift. ryttere er Naturstyrelsen bekendt med, at ryttere ønsker mulighed for at ride udenfor hegn, og styrelsen har derfor undersøgt forskellige muligheder for ridning langs hegnet. Det er dog kun praktisk muligt at gøre i den vestligste ende af naturnationalparken. Der vil kunne rides en tur, hvor kun dele af turen

---

[16] Caspersen, O. H., & Jensen, F. S. (2020). Friluftsliv og græssende dyr i naturplejen - Notat om mulige konflikter ved mødet mellem besøgende og dyr. (1 udg.) Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet. IGN Notat

er indenfor indhegningen. F.eks. langs Telefonstien. Adgangen bliver sikret via rytterlåger. Se i øvrigt afsnit 3.4.2.

3.5 Turisme

3.5.1 Generelt og lokalt

I flere høringssvar gives der udtryk for, at der grundet øget turisme bør være tydelig skiltning af regler for parkering og overnatning med autocampere i og omkring naturnationalparkerne. Overnatning med autocampere ønskes begrænset til omkringliggende campingpladser eller særskilte autocamperpladser ved Naturnationalpark Ulvshale.

3.5.2 Naturstyrelsens kommentar

Det følger af sommerhuslovgivningen og vejlovgivningen, at *campering* med eksempelvis autocampere alene må ske på campingpladser. Lovgivningen skal sikre, at campering sker under ordnede forhold og med den nødvendige infrastruktur og de rette faciliteter til rådighed.

Autocampere må *parkere* på alle parkeringspladser i naturnationalparken, så længe autocamperen kan holde inden for p-båsen eller på anden vis parkerer lovligt. Det er tilladt at *raste* på parkeringspladserne. Hvis autocampere ikke skal kunne parkere og raste om natten på P-pladserne i eller ved naturnationalparken, vil det kræve et generelt forbud imod parkering på P-pladserne om natten eller lignede generel regulering af den tilladte tid for parkering.

Vordingborg Kommune har en strategi for autocampere, hvor de arbejder med at tilbyde attraktive pladser for autocampere, det er muligt at henvise til disse pladser fra P-pladserne.

4. Høringsproces og offentlig inddragelse

4.1 Generelt

I en række høringssvar roses processen i den lokale bestyrelse for Naturnationalpark Ulvshale. Vigtigheden af bestyrelsens fortsatte inddragelse og indflydelse påpeges, herunder anbefaler bestyrelsen, at den bliver inddraget i behandlingen af eventuelle ændringer i projektbeskrivelse og forvaltningsplan, inden disse vedtages. Dette kan gøres ved udlevering af en skriftlig oversigt for planlagte ændringer. Bestyrelsen anbefaler desuden, at bestyrelsens rolle beskrives i et separat afsnit i forvaltningsplanen, at der i afsnittet om udviklingsmål (4.1) tilføjes ambitionen om at definere relevante udviklingsmål for naturnationalparken i samarbejde med den lokale bestyrelse.

I et svar udtrykkes det, at borgerne indtil nu ikke har mærket, at høringer har givet anledning til ændringer i ministeriets strategier for landets natur. I ét høringssvar udtrykkes det at, der ikke tages højde for omfanget af modstandere

af naturnationalparker i befolkningen, herunder særligt ryttere, samt at Miljøministeriet kontrollerer sig selv i myndighedsprocesserne, uden inddragelse af uvildige aktører.

4.2 Naturstyrelsens kommentarer

Naturstyrelsen er enig i vigtigheden af at inddrage bestyrelsen. Bestyrelsen vil fortsætte efter etableringen af naturnationalparken. Bestyrelsen vil også få mulighed for at se udkastet til Naturstyrelsens høringsnotat og hvilke ændringer i projektbeskrivelsen, Naturstyrelsen vil anbefale på baggrund af høringen. Herefter kan bestyrelsen også beskrive hvilke ændringer, den vil anbefale. Bestyrelsens anbefalinger vil blive fremsendt til miljøministeren i lighed med Naturstyrelsens.

De udviklingsmål, som nævnes i afsnit 4 i udkastet til projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale følger af naturbeskyttelsesloven. Det fremgår af naturbeskyttelseslovens § 61e[17], at forvaltningsplanen for naturnationalparker skal indeholde udviklingsmål og principper for områdets forvaltning og drift, herunder i forhold til økosystemer, naturtyper og arter, de udsatte dyr, friluftsliv og turisme, vandmiljø, kultur- og verdensarv, trafiksikkerhed, afværgeforanstaltninger, naturgenopretningstiltag i området samt overvågning af udviklingen i naturnationalparken.

De ovenstående udviklingsmål kan altså ikke løbende defineres men skal skrives ind i forvaltningsplanen, som denne høring omhandler, og som indgår som en del af grundlaget for at søge en etableringstilladelse. I arbejdet med udformning af projektbeskrivelse og forvaltningsplan har bestyrelsen input været vigtige.

Det foreslås tilføjet i forvaltningsplanen, at der også er god mulighed for, at Naturstyrelsen og bestyrelsen løbende drøfter og tilpasser lokale mål for forvaltningen af Naturnationalpark Ulvshale indenfor lovens og forvaltningsplanens rammer. De lokale dynamiske mål vil være et supplement til de udviklingsmål, som loven forskriver.

Bestyrelsens overordnede rolle er beskrevet i afsnit 2.13 i projektbeskrivelsen. Det vil blive tydeliggjort, at dette afsnit også vedrører den efterfølgende forvaltning af naturnationalparken.

Ift. kritik af, at der ikke lyttes i høringer eller tages hensyn til modstand: De overordnede rammer for naturnationalparkerne er givet i lovgivningen og ændres derfor ikke ifm. høringer af de enkelte projektbeskrivelser og forvaltningsplaner. Men i de hidtidige høringsprocesser er der lavet konkrete ændringer i projekterne på baggrund af høringerne.

[17] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

En undersøgelse fra Københavns Universitet fra 2022 viser at "*Et solidt flertal af befolkningen havde en overordnet positiv eller meget positiv holdning til naturnationalparker (sammenlagt 75 %)*"[18]. Naturstyrelsen anerkender, at nogle brugergrupper vil have mindre lyst til at besøge et naturområde, når det bliver til naturnationalpark f.eks. ryttere i områder som Ulvshale, hvor det foreslås at heste skal græsse på et større området end i dag. I ovenstående landsdækkende undersøgelse svarede godt 3 pct., at de vil besøge et område "meget mindre" og godt 7 pct. "mindre", hvis det bliver til naturnationalpark, samtidig svarede knapt 16 pct. "mere". Naturstyrelsen vil forsøge at tilbyde alternative muligheder for de brugergrupper, der oplever, at deres adgang bliver begrænset.

Ift. om Miljøministeriet "kontrollerer sig selv i myndighedsprocessen", så kan det oplyses, at etableringstilladelsen gives af en anden selvstændig juridisk enhed ift. Naturstyrelsen - Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV). Desuden træffer kommunerne myndighedsafgørelser på en række områder vedr. naturnationalparkerne. De hidtidige etableringstilladelser samt flere kommunale afgørelser vedr. naturnationalparker har desuden været prøvet ved det selvstændige Miljø- og Fødevareklagenævn i forbindelse med klager over myndighedernes afgørelser.

4.3 Lokalt

I en række høringssvar udtrykkes tilfredshed med arbejdet i bestyrelsen. Der gives i et yderligere høringssvar udtryk for en anerkendelse af Naturstyrelsens arbejde med inddragelse af borgere og interessenter.

Bestyrelsen ønsker, at det indskrives i forvaltningsplanens afsnit 4.9, f.eks. at bestyrelsen kan bidrage med overvågning af forskellig karakter. Bestyrelsen anbefaler desuden, at ambitionerne for frivillighed styrkes - herunder det oplagte i at samarbejde med Møn Biosfære ambassadørkorps. Flere andre høringssvar peger i øvrigt på vigtigheden af samarbejde med Biosfære Møn og frivillighed generelt.

Flere høringssvar pointerer vigtigheden af god formidling i naturnationalparken. Både den helt konkrete formidling som telefonnummer til den dyreansvarlige, mærkning på låger, så man kan se, at man går ind i naturnationalparken o.l. samt en bredere formidling om færdsel i området. Det er også et ønske i et høringssvar, at det er vigtigt at formidle biodiversitet for børn og unge.

[18] Jensen, F.S., Gamborg, C. & Sandøe, P. (2022): Befolkningens syn på naturnationalparker – Resultater fra en national spørgeskemaundersøgelse. IGN Rapport, oktober 2022. Institut for Geovidenskab og Naturforvaltning, Københavns Universitet, Frederiksberg. 61 s. ill.

I et enkelt høringssvar opfordres Naturstyrelsen til at lave en folder eller lignende med gode råd til at styrke biodiversiteten på private grunde tæt på naturnationalparken, så disse kan spille sammen med naturnationalparken.

4.4 Naturstyrelsens kommentarer

Naturstyrelsen er ligeledes tilfredse med samarbejdet med bestyrelsen. Det er styrelsens opfattelse, at de mange både faglige og lokale input har kvalificeret projektbeskrivelsen og arbejdet med at indføre naturnationalparken på Ulvshale. Der er lagt et stort frivilligt arbejde i processen fra bestyrelsens side, hvilket Naturstyrelsen værdsætter.

Naturstyrelsen er enige i, at afsnittet i udkast til forvaltningsplanen (afsnit 4.9) er smalt formuleret. Det er et ønske, at frivilligheden styrkes med indførelse af naturnationalparker, og Naturstyrelsen glæder sig over den interesse vilje, der har været i borgerinddragelsesprocessen til fremadrettet at bidrage som frivillig.

Ang. formidling i naturnationalparken er der udviklet et overordnet formidlingskoncept identisk for alle naturnationalparker, der bl.a. formidler hvad en naturnationalpark er. Konkret anerkender Naturstyrelsen vigtigheden af, at man anvender små serviceskilte, som f.eks. oplysning om dyrenes ejer.

I forhold til gode råd til naturnationalparkens naboer om, hvordan man styrker biodiversiteten, kan det være et emne, bestyrelsen arbejder med, når parken er i drift.

5. Andre bemærkninger

5.1 Kommentarer til lovgivning

5.1.1 Generelt

I flere høringssvar nævnes risiko for væsentlig påvirkning af naturen og behov for miljøvurdering af projektet efter miljøvurderingsloven samt behov for væsentlighedsvurdering efter habitatbekendtgørelsen. I et enkelt høringssvar nævnes også, at området er omfattet af Ramsar-konventionen samt naturbeskyttelseslovens § 3.

I et enkelt høringssvar nævnes det, at ophør med national produktion af bæredygtigt træ og begrænsning af adgang til naturen er i strid med EU´s Biodiversitetsstrategi 2030, og at større skovninger er i strid med afskovningsforordningen.

I et enkelt høringssvar spørges til forholdet mellem hegn og store græssende dyr ift. naturbeskyttelseslovens formulering om "at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet".

I et enkelt høringssvar spørges til, om Naturstyrelsen skal overholde regler om ådsler, og hvordan Naturstyrelsen i praksis vil overholde regler om øremærkning.

Spørgsmål om, hvorvidt manglende fokus på rydning af risikotræer langs Ulvshalevej er i overensstemmelse med vejloven, besvares i afsnit 2.3.2.

Spørgsmål om lovgivning og trafiksikkerhedsrevision ift. færiste i Ulvshalevej, og muligheden for at kvæg og heste kan krydse vejen, behandles under afsnit 2.3.1.

5.1.2 Naturstyrelsens kommentar

Ift. påvirkning af naturen i naturnationalparken skal Naturstyrelsen, jf. naturbeskyttelsesloven søge om en etableringstilladelse og om miljøscreening, jf. miljøvurderingsloven. Det sker, når projektbeskrivelsen og forvaltningsplanen har været i høring, er blevet tilrettet og er godkendt politisk. I ansøgningsmaterialet indgår en væsentlighedsvurdering (efter habitatbekendtgørelsen) ift. påvirkning af beskyttede naturtyper og arter (NNP Ulvshale ligger i et Natura 2000-område, hvor der både er habitatområde, fuglebeskyttelsesområde og Ramsarområde). I miljøscreeningen vurderes alle projekttiltagenes påvirkninger i forhold til, om de kan have væsentlig indvirkning på miljøet. Hvis det ikke kan afvises, at der er en væsentlig påvirkning på miljøet (dvs. også andre faktorer end Natura 2000-områder), skal der laves en miljøkonsekvensvurdering. Der skal også søges om andre myndighedstilladelser ift. naturbeskyttelse, f.eks. efter naturbeskyttelsesloven (§ 3), vandløbsloven mv.

Den forstlige udnyttelse af Ulvshaleskoven har været meget ekstensiv og ophørte stort set med fredningen i 1929. Efter statens overtagelse af størstedelen af skoven i 1987 ophørte den forstlige udnyttelse helt. Størstedelen af skovene blev officielt udpeget til urørt skov i 1994 og 2000. Der er således ikke tale om, at produktion af bæredygtigt træ ophører pga. naturnationalparken, og der er heller ikke behov for større fældninger eller andre indgreb for at skabe mere biodiversitet i skoven. Se i øvrigt afsnit 1.4.2.

Ift. naturbeskyttelseslovens formål om bl.a. "at give befolkningen adgang til at færdes og opholde sig i naturen samt forbedre mulighederne for friluftslivet" bemærkes, at reglerne for adgang ikke ændres, og befolkningen vil have adgang til naturnationalparken via låger. Forholdet mellem hegn, dyr og friluftsliv ift. naturbeskyttelsesloven er beskrevet nærmere i bemærkningerne til lovforslaget om naturnationalparker.[19]

Der gælder ikke særlige regler for naturnationalparker for så vidt angår mærkning af dyr og ådsler. Naturstyrelsen følger derfor de samme regler og dispensationsmuligheder som alle andre. Mærkning af dyrene vil blive beskrevet nærmere i forvaltningsplanerne for dyrene. Angående kvæg indsættes tyre i

[19] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

første omgang i en begrænset periode, for at kælvningerne foregår i sommerperioden. Herved opnås erfaringer med håndtering af øremærkning og chipmærkning af nyfødte kalve.

5.1.3 Lokalt

I flere høringssvar udtrykkes der opbakning til etablering af naturnationalparken på Ulvshale. Der udtrykkes tilfredshed med, at biodiversiteten i området ønskes styrket, og at der etableres ét stort sammenhængende naturområde, hvor kvæg og heste kan opleves uden at være underlagt menneskelig kontrol. Bestyrelsen finder, at der er god balance mellem benyttelse og beskyttelse i projektbeskrivelsen, og Vordingborg Kommune er ligeledes positivt stemt overfor etablering af naturnationalparken.

I flere høringssvar gøres der opmærksom på, at fredninger fra 1929 og 1946 ikke tillader græssende dyr i skoven.

Vordingborg Kommune gør opmærksom på, at det kræver en del kommunale afgørelser at gennemføre tiltagene i projektbeskrivelsen.

5.1.4 Naturstyrelsens kommentar

Ang. fredninger i området, se afsnit 1.1.4, hvor der nærmere er redegjort for fredningerne på Ulvshale.

Naturstyrelsen er, som beskrevet i afsnit 2.10 i projektbeskrivelsen, opmærksom på, at der i projektbeskrivelsen er mange tiltag, der kræver en kommunal afgørelse. Dialog herom er indledt, og Naturstyrelsen arbejder med ansøgninger til det kommunale niveau og øvrige myndigheder samtidig med etableringsansøgningen til Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø.

5.2 Økonomi

5.2.1 Lokalt

Ulvshale Lejer- og Grundejerforening (ULG) påpeger, at foreningen skal ydes kompensation for ekstra slid forårsaget af øget færdsel på veje, som ULG har ansvaret for at vedligeholde.

5.2.2 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen betaler i forvejen et bidrag til ULG for vedligehold af veje, f.eks. Sandvejen. Styrelsen anerkender, at der kan opstå ekstra slid, og ønsker en dialog med ULG herom.

5.3 Klima

5.3.1 Generelt

I tre høringssvar gives udtryk for, at ophør med træproduktion (særligt nåletræer) og overgang til urørt skov nedsætter skovens CO_2-optag, og bliver med

tiden negativ, hvilket bidrager til klimakrisen. I et høringssvar ønskes en vurdering af frigivelse af metangasser ved oversvømmelse af næringsrige jorde.

5.3.2 Naturstyrelsens kommentar

I forbindelse med etablering af Naturnationalpark Ulvshale sker der kun fældning og udtagning af træer i et meget begrænset omfang. Tilsvarende er der kun beskedne muligheder for hydrologisk genopretning i området. Etableringen af naturnationalparken forventes, som beskrevet i udkastet til *Projektbeskrivelse og forvaltningsplan for Naturnationalpark Ulvshale*, derfor ikke at få en betydende effekt på områdets optag eller frigivelse af klimagasser, og må derfor vurderes at være klimamæssigt neutral.

5.4 Risiko for oversvømmelse

5.4.1 Generelt

Der er i et enkelt høringssvar angivet bekymring mht. genoprettelse af den naturlige hydrologi samt omstilling til urørt skov i naturnationalparkerne. Der stilles spørgsmålstegn ved, om Naturstyrelsen grundigt afklarer, hvorvidt nærtliggende boligområder, infrastruktur samt træer kan blive uhensigtsmæssigt negativt berørt af eventuel forhøjet vandstand.

5.4.2 Naturstyrelsens kommentar

Genopretning af naturlig hydrologi i sammenhæng med græsning og omstilling til urørt skov er helt centrale virkemidler for biodiversiteten i naturnationalparkerne. Samspillet mellem disse tiltag bidrager til områdets naturlige udvikling. Her vil eventuelle permanente eller sæsonbetingede oversvømmelser af områder i naturnationalparker bidrage til den ønskede naturlige variation i landskabet. Det er dog en forudsætning, at hydrologiprojekter ikke påvirker utilsigtet uden for naturnationalparken. Læs mere under 5.4.3 og 5.4.4

5.4.3 Lokalt

I flere høringssvar udtrykkes der bekymring for stormflodshændelser og højvandssikring i området. Bl.a. er der bekymring for, at Det Søndre Dige kan blive ødelagt, hvis kvæget får en passage på op til 150 m. Et høringssvar foreslår en smal passage til både overgang og "nødudgang". Passagen bør befæstes og der gøres opmærksom på den stejle inderside af diget.

Flere høringssvar gør opmærksom på, at nedbrydning af klitterne forårsaget af afgræsning med tunge dyr på Mågenakken i den nordlige del af naturnationalparken kan forårsage øget risiko for oversvømmelse ved ekstremt højvande, som det var tilfælde ved stormfloden i 2023.

Et høringssvar gør opmærksom på, at diget i den sydøstlige del af naturnationalparken i området Vedelen formentlig ikke har noget funktion og anbefaler

at det ikke frahegnes. I svaret opfordres Naturstyrelsen til at få digets funktion undersøgt.

I et høringssvar påpeges, at ethvert tiltag, der kan øge grundvandsstanden i området i den sydøstlige del af naturnationalparken ved Vedelen, vil få alvorlige konsekvenser for det tilgrænsende sommerhusområde. Området ligger i kote 0 eller lavere. Det er et problem, når der kommer store nedbørsmængder og der protesteres kraftigt mod enhver ændring, der kan svække dræning af området.

Bestyrelsen anbefaler, at Naturstyrelsen laver en beredskabsplan for, hvor dyrene drives hen ifb. med stormflod. Særlig med henblik på at undgå dyrene opholder sig på Ulvshalevej.

5.4.4 Naturstyrelsens kommentar

Naturstyrelsen er opmærksom på både risiko for oversvømmelse, fx ved Vedelen, ved stormflodshændelser og ekstreme nedbørssituationer og anerkender, at det kan give utryghed. Naturstyrelsen har derfor fået foretaget en undersøgelse af en ekstern konsulent for at vurdere, om der er mulighed for at lave hydrologitiltag uden, at det påvirker de nærliggende sommerhusområder negativt. Vurderingen fra konsulenten er netop, at mulighederne er yderst små, og derfor er det begrænset, hvad der bliver foreslået af hydrologiske tiltag i projektbeskrivelsen.

Der planlægges at tilkaste enkelte grøfter i Ulvshaleskoven – på 6 delstrækninger på hver ca. 50 m, samt nogle gamle ret overfladiske grøfter i det sydøstlige hjørne op til Det Søndre Dige. Der laves et paddeskrab i området tæt på de overfladiske grøfter. Jorden herfra benyttes til tildækning af grøfterne. Herved styrkes levesteder for padder i området. Et mindre stykke af en grøft, der løber ud i hovedkanalen i den sydlige ende, ønskes rørlagt, så dyrene kan passere hen over grøften. Denne rørlægning kræver tilladelse af vandløbsmyndigheden.

Ang. passagen for dyrene over Det Søndre Dige er Naturstyrelsen opmærksom på den rejste problemstilling, og drøfter løsninger med Ulvshale-Fællesskov Digelag, herunder indhenter fornøden teknisk bistand. Desuden aftales det med digelaget, hvordan der sikres, at højden på diget bevares. Se også afsnit 2.1.4.

Ang. den rejste problemstilling ved Mågenakken ift. nedbrydning af klitterne vil Naturstyrelsen indhente en teknisk vurdering af, hvor vandet vil komme ind ved stormflodshændelser, herunder i hvilken kote klitterne skal nedbrydes til, for at vandet vil komme ind den vej. Den tekniske vurdering skal indeholde et forslag til overvågning af, om klitterne nedbrydes, jf. afsnit 2.4.1. Hvor der er rejst spøgsmål om, hvorvidt græsning på naturnationalparkens arealer kan bidrage til, at private naboarealer oversvømmes, lader Naturstyrelsen hegnspæle for nuværende indre hegn stå, så dyrene let kan flyttes, hvis

undersøgelse eller konkrete tegn på probelemet med nedbrydning af klitten viser sig.

Ligeledes vil Naturstyrelsen i den kysttekniske vurdering få kortlagt, hvordan de græssende dyr evt. skal evakueres ved stormflodshændelser og i hvilke områder, de skal ledes hen.

Naturstyrelsens plan er fortsat at sætte en hegnslinje på det lille dige ved Vedelen, for at undgå at det nærliggende sommerhusområde bliver påvirket negativt. I de kysttekniske undersøgelser, som Naturstyrelsen vil få foretaget jf. afsnit 2.4.1, vil Naturstyrelsen også indhente en vurdering af det lille diges funktion.

Naturstyrelsen er desuden enige i, at beredskabsplanen for dyreholdet i Naturnationalpark Ulvshale også skal indeholde et afsnit om evt. evakuering af dyr ved stormflodshændelser og lignende situationer.

5.5 Andet

5.5.1 Generelt

I et enkelt høringssvar gives der udtryk for risiko for skovbrande pga. en øget mængde af dødt ved i skovbunden.

5.5.2 Naturstyrelsens kommentar

Af Naturstyrelsens overordnede retningslinjer for forvaltning af urørt skov på statens arealer fremgår det, at forebyggelse og bekæmpelse af skovbrand kan ske uden restriktioner. Der kan således fortsat etableres og vedligeholdes brandbælter, branddamme mv. Naturstyrelsen er i øvrigt ikke bekendt med viden om, at risiko for brandfare skulle være større i urørt skov. Ulvshaleskoven har ikke har været produktionsskov siden den første fredning i 1929, og har dermed i princippet været urørt i næsten 100 år. Der kan være risiko for brand som i alle naturområder, men risikoen vil være den samme som i dag.

5.5.3 Lokalt

I et høringssvar gives udtryk for et ønske, om at mennesket i højere grad betragtes som en del af naturen også i Naturnationalpark Ulvshale ligesom i UNESCO Biosfære Møn, så der f.eks. kan sælges træ, kød og andre produkter fremstillet af råvarer fra naturen i Ulvshale.

Et par høringssvar nævner bekymring for områdets fortidsminder, herunder tangdiget.

I et enkelt høringssvar tilkendegives med henvisning til gamle kilder, at navnet med rette er Ulfshale.

I et høringssvar opfordres Naturstyrelsen til at samarbejde med nabolandmændene i området ud til og ved Skansen, evt. købe arealer, således at låger og hegn justeres, og det er lettere at passere.

5.5.4 Naturstyrelsens kommentar

I Lovforslaget om naturnationalparker[20] er det beskrevet, at hovedformålet med naturnationalparkerne er natur og biodiversitet herunder at etablere større sammenhængende naturområder, hvor naturen i højere grad end i dag kan udvikle sig på egne præmisser. Det fremgår også af lovbestemmelserne, at naturnationalparkerne skal friholdes for skov- og landbrugsproduktion. Der er altså ikke inden for lovgivningens rammer mulighed for produktion med henblik på salg i naturnationalparkerne - heller ikke selvom bæredygtighed tilstræbes. Naturstyrelsen har fortsat ca. 40.000 ha skov rundt om i landet, som forvaltes med naturnær skovdrift. Og et stort antal hektar af de lysåbne arealer landet over udenfor naturnationalparkerne afgræsses med dyr, der godt kan slagtes men henblik på salg af kød. Vedr. salg af kød fra naturnationalparker se desuden afsnit 1.4.2

I forvaltningsplanen for Ulvshale er der et afsnit om principper for forvaltning af fredede og beskyttede fortidsminder. Der er udviklet en app til Naturstyrelsens medarbejdere, hvor disse fortidsminder er registreret, og der er lavet en totalregistrering af eksisterende forstyrrelser af fortidsminderne. I den løbende overvågning vil Naturstyrelsen derfor kunne gribe ind, hvis der opstår skader på fortidsminderne. Forsvarsværket Skansen er i øvrigt frahegnet.

I Dansk Stednavneleksikon nævnes, at navnet Ulvshale oprindelse er et gammeldansk navneord *ulfshal*, i dag vil man sige ulvehale. Naturstyrelsen fastholder det nutidige stednavn Ulvshale.

Naturstyrelsen er opmærksom på problemet med fremkommelighed på de tilstødende privatejede arealer ved Skansen, og at det er en problemstilling, der skal findes en god løsning på.

[20] L229 om naturnationalparker fremsat 29. april 2021, vedtaget 3. juni 2021.

Høringens indflydelse på projektbeskrivelse og forvaltningsplan

Høringen har medført følgende ændringer i projektbeskrivelsen:

Naturstyrelsen har foretaget en besigtigelse sammen med Vordingborg Kommune (den lokale vejmyndighed) og politi for at få en umiddelbar vurdering af trafik og sikkerhed. Sammenholdt med nærmere praktiske overvejelser begrænses passagen mellem færistene fra ca. 400 til ca. 200 m. Passagen placeres, hvor der er et åbent hedelandskab på den ene side og åben skov på den anden side. Baggrunden herfor er et ønske om bedre oversigtsforhold både for mennesker og de græssende dyr.

Det er indføjet i forvaltningsplanen, at der er god mulighed for, at Naturstyrelsen og bestyrelsen løbende drøfter og tilpasser lokale mål for forvaltningen af Naturnationalpark Ulvshale indenfor lovens og forvaltningsplanens rammer. I forvaltningsplanens afsnit om principper for overvågning og udvikling i området er afsnittet om frivillighed udvidet, så det kan indeholde flere former for frivillighed, herunder at bestyrelsen bidrager til overvågning.

I projektbeskrivelsen om specifikke indsatser rettet mod arter eller særligt værdifulde naturarealer er der i forvaltningen tilføjet mulighed for at oprense flinteskær (vandhuller opstået efter flintegravning), udjævne brinkerne og evt. lave nye vandhuller af hensyn til stor kærguldsmed og andre sjældne vandlevende insekter.

Høringssvarene har desuden givet anledning til justeringer af placering af forskellige elementer og tilføjelser af andre. Det drejer sig konkret om.

<u>Justeringer ift. biodiversitet</u>

- Faunalommen i den sydøstlige del mellem Telefonstien og Det Søndre Dige er udvidet.
- Området i skoven, hvor det er muligt at veteranisere, er udvidet mod sydøst for at tilgodese skovnaturtyper som ege-blandskov.

Justeringer ift. geografisk afgrænsning og hegnslinje

- Den østlige hegnslinje ved Mågenakken mod sommerhusområdet er justeret, så den følger den nuværende hegnslinje.
- Hegnslinjen ved Kærhøgevej er justeret, så et mindre område mellem Telefonstien og kanalen ikke afgræsses.
- Der kommer flere stilåger ind i skoven, så adgangen fra sommerhusområderne forbedres.
- Naturstyrelsen er åben overfor at sætte stenter af hensyn til orienteringsløbere.
- En enkelt låge flyttes og placeres overfor Cypresvej, så den er lige overfor stien på modsatte side af Ulvshalevej.

Justeringer ift. friluftsliv

- Den sydlige udsigtsplatform flyttes mod øst, så den kommer til at ligge inden for diget med adgang fra Telefonstien. Platformen vil stadig være uden for hegn.
- Hestetrailerpladsen, som var planlagt placeret på P-pladsen Ved Tønden, placeres i stedet for på P-pladsen Ved Stranden. Begge P-pladser ligger udenfor naturnationalparken.
- Boardwalk og fugleskjul ud til Gåsesøen udskiftes helt fremfor at renovere den eksisterende.

Herudover er der på baggrund af høringssvarene afklaret en række konkrete spørgsmål og mindre tekstmæssige præciseringer.

Festpladsen placeres korrekt på kortet i projektbeskrivelsen.

I projektbeskrivelsen tilføjes et afsnit om lystfiskeri. Der er ikke frit fiskeri i søer og vandløb i området i dag og dermed heller ikke, når Naturnationalpark Ulvshale etableres.

I projektbeskrivelsens afsnit om naturgenopretning og biodiversitetsfremmende tiltag tilføjes en kommentar om, at der tages hensyn til lavvegetationen, når der lysstilles for vintereg.

Flere høringssvar har givet Naturstyrelsen inspiration til den detaljerede projektering, der nu skal udarbejdes for hvert enkelte tiltag, fx udformning af stier. Andre høringssvar har betydet, at Naturstyrelsen udvider sin beredskabsplan for flytning af dyr ved stormflodshændelser.

Desuden har flere høringssvar givet anledning til, at Naturstyrelsen sætter flere tekniske undersøgelser i gang. Det er fx, hvordan dyrene kommer over Det Søndre Dige, uden at diget bliver nedbrudt og en vurdering af klitnaturens stabilitet på Mågenakken, særlig ift nedbrydning af klitterne fra græssende dyr og deraf følgende større risiko for oversvømmelse ved ekstrem højvande. Udover de overvågningsprogrammer, der sættes i værk jf. afsnit 1.2, vil Naturstyrelsen følge udvikling ift nedbidning af tarmvridrøn,

koter på Det Søndre Dige og koter for klitterne i den nordlige del på Mågenakken.

Høringsnotat

Projektbeskrivelse og forvaltningsplan til Naturnationalpark Ulvshale

November 2026

Naturstyrelsen
Førstballevej 2
7183 Randbøl

www.naturstyrelsen.dk